

שמעתא עמיקתא

גליון תצ"ב | פרשת וילך | תשפ"ב | קהילת הניכני הישיבות | רמות ב'

נערך ע"י

הרה"ג יוחנן בורגר שליט"א

מו"ץ וראש כולל הוראה בשכונת רמות ב'

הלכות מצויות ליום הכפורים

הדלקת נרות

הדלקת הנר

יש מקומות שנוהגים להדליק נר בליל יום הכיפורים, ויש מקומות שנהגו שלא להדליק, וכל מקום ינהג כמנהגו. [שו"ע (סי' תרי סעי' א)]. והנוהגים להדליק מברכים על ההדלקה אקב"ו להדליק נר של יום הכיפורים. [מ"ב (סי' ק)]. והמנהג הפשוט הוא להדליק ולברך. [היי"א (ככל קמד אות ד)]. ועי' בכה"ח (אותיות יב טז) שכתב שכן נהגו בכמה מדינות מעדות ספרד. וכן דעת הגר"ש זצ"ל (אשרי האישי ח"י פכ"א אות א)]. ובמקום שאין מנהג, כגון בעיר חדשה, ראוי לנהוג כנוהגים להדליק. [מ"ב (סי' ק)]. ומי"מ לא יברכו על ההדלקה. [שעה"צ (אות ה)].

השארת אור דלוק

המשאיר אור דלוק (אף במקום שנהגו שלא להדליק), עליו להדליקו בחדר ששוכב בו. [רמ"א (שם) ומ"ב (שם)] כדי שלא יבא לידי תשמיש, מאחר שרואה את אשתו אצל הנר שבביתו. ואע"פ שיש נוהגים להקל להניחו על השולחן שבסלון וכדומה, ולא בחדר, מי"מ יש להחמיר. [מ"ב (סי' ק)]. ועיי"ש שאכן כשאשתו אינה טהורה שבלאי"ה בדיל מינה יש להקל כשמדליק בשולחן ולא בחדר. ומ"מ במקום שנהגו להדליק, נראה שבודאי צריך להדליק אף בחדר זה. [שעה"צ (אות ד)].

מי שאיננו נשוי

אף אלו שאינם נשואים כגון בחורים, בחורות, גרושות ואלמנות, נהגו להדליק בברכה ואפילו הם כמה במקום אחד. [הגר"ש זצ"ל (אשרי האישי ח"י פכ"א אות א)].

בתי כנסיות ושאר מקומות

מדליקים נר בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ובמבואות האפלים וע"ג החולים. [שו"ע (שם) סעי' א]. ובמקומות אלו מדליקים בלא ברכה. [מ"ב (סי' ק)]. ע"פ הבי"ח והפרי"ח. וכתב בשעה"צ (אות ו) דמשמע לכאורה מדרביהם דקאי על הכל דהיינו, על גבי החולים גם כן, ולדידי צ"ע, דלכאורה גם שם שייך שלום בית, שאותו המשמשין לפניו יראו מה להביא לפניו, עיי"ש. ובבתי הכנסיות נוהגים להרבות בנרות. [שו"ע (סי' תרי סעי' ד)].

נר הכרי"א

יש נוהגים שכל איש, גדול או קטן, מדליק לו נר, כי התורה שקרויה נר נגמרת ביהו"כ (כלומר משה רבינו ע"ה ירד אז עם לוחות שניות). [רמ"א (סעי' ד), מ"א (סי' ג) ומצה"ש (שם)]. ועי' עוד טעם בזה במ"א (שם). ועי' במ"א (סי' תר א אות ח). וכן הוא בכה"ח (אותיות כד וכו'). וכתב האלף למגן (סי' תר א סי' יח) שכן המנהג. ונוהגים להדליקו בבית, ואין לעשות נר לאשה. [מ"ב (סי' י) דאשה לאו בת תורה היא]. ואם מדליק נר נשמה, כמבואר בסמוך, די לו בנר זה בלבד. [הגר"ש זצ"ל (אשרי האישי ח"י פכ"א אות ב)].

נר נשמה

מדליקים נר נשמה לאביו ולאמו שמתו. [רמ"א (שם)]. ובנר אחד די לשניהם. [מ"ב (סי' יב) ע"פ משמעות הרמ"א. וצ"ע שם להא"ר (אות ד) שהעיר עי"ז].

כבו הנרות

אם כבו נרות אלו ביום הכיפורים, אין לומר לגוי שיחזור וידליקם. [רמ"א (שם)]. ואף אם הגוי רוצה להדליק מעצמו, צריך למחות בידו מאחר שהוא בשביל ישראל. [מ"ב (סי' יג)]. ועי' בשעה"צ (אות ז). ומי"מ מי שכבה נרו ביום כיפור, יחזור וידליקו במוצאי יום כיפור, ואל יכבנו עוד, אלא ינחנו לדלוק עד לסיומו וגם יקבל עליו שכל ימיו לא יכבה במוצאי יום הכיפורים נרו, לא הוא ולא אחר. [רמ"א (שם)]. ויש להסתפק אם דברי הרמ"א קאי גם על נר נשמה או רק על נר עבור החיים (נר הבריא). שו"ר מבהר"ל דסק"ן (קו"א סי' ה סי' פד) שמתפק בזה. ובערו"ה"ש (אות ו) כתב שנראה דקאי רק על נר שעושים עבור החיים.

יום הכפורים

חמשה עינויים

כמה איסורים ישנם ביהו"כ: מלאכה, אכילה, שתייה, רחיצה, סיכה, גיטלת הסנדל, תשמיש. ואין חיוב כרת אלא על מלאכה, אכילה ושתייה. [שו"ע (סי' תריא סעי' א)].

מהתורה או מדרבנן

אין חיוב כרת אלא על מלאכה ואכילה ושתייה. [שו"ע (שם)]. בשאר העינויים אין אלא איסור בלבד, יש אומרים שהם מן התורה וי"א שאינם אלא מדרבנן (ונפק"מ במקום ספק). ולמעשה ראוי להחמיר. [מ"ב (שם) סי' א].

איסור אכילה ושתייה

שיעור אכילה

האוכל ביום הכיפורים ככותבת הגסה חייב, והוא פחות מכביצה מעט, ושיעור זה שווה לכל אדם. [שו"ע (סי' תריב סעי' א)]. ובפחות מכשיעור אע"פ שאין בזה חיוב, מכל מקום יש בו איסור מן התורה. [שו"ע (שם) סעי' ה) ומ"ב (סי' יא)].

שיעור ככותבת

שיעור ככותבת הוא, דבר מאכל בנפח כשני שליש של ביצה בינונית עם קליפתה, דהיינו כשלושים סמ"ק. [שש"כ (פליט) אותיות יט - כ] ואור לציון (חיד פט"ו אות ה). ועי' בחזו"א (אוי"ח סי' ק ס"ק ה)]. ובשעת הצורך ניתן להקל שהוא כארבעים סמ"ק. [הגר"ש זצ"ל (אשרי האישי ח"י פכ"א אות ח)].

הישוב האוויר שבמאכל

מודדים המאכל בלי להתחשב עם האויר שבתוכו. [מ"ב (סי' רי"א) ושש"כ (שם)]. ומכל מקום יש להבדיל בין חללי אויר הניכרים במאכל שאינם מצטרפים לשיעור, לבין חללי אויר שאינם ניכרים במאכל שהדין הוא מצטרפים לשיעור. [מ"ב (סי' תפ"א) ושעה"צ (שם) אות ז] לענין שיעור אכילה שאכילת מצה. ועי' במהרי"ם שיק (אוי"ח סי' רנט ורסד). דעת הגר"ש זצ"ל (משנה באהל עמי קס) שכן הדין לענין יוה"כ, משום ששיעור ככותבת הוא בכלל השיעורים שנסמחו מהלכה למשה מסיני, ועי"כ אין לחלק בו כמו שרצה לחלק הגר"ש זצ"ל בסמוך. ויש מצדדים שלענין יוה"כ שתלוי בשיעור דעתו, צרכים שהאוכל עצמו יהיה ככותבת, ועל כן יש למעך את האוכל לגמרי ואין לחשב את האוירים כלל. [הגר"ש זצ"ל (שש"כ) אברהם סי' תריב סי' ק ועי' תש"כ (פליט) הגה עא]. ועי' מש"כ במנחת אשר קונטרס דיני חולה (סי' יט)].

ערב יום הכפורים

מצות אכילה

מצוה לאכול, לשתות ולהרבות בסעודה בערב יוה"כ ביום. [שו"ע (סי' תרד סעי' א) ומ"ב (סי' א) ומש"כ ביום, עי' מ"א (סי' א) ביאור הגר"א (על השמ"א שם סעי' ב) ומ"ב (סי' ב)]. ויש לאדם למעט בלימודו כדי לאכול ולשתות. [מ"ב (שם)]. ואסור להתענות אפילו תענית חלום. [רמ"א (שם)]. ועי' במ"ב (סי' א) שכתב שאם מתירא לנפשו ורוצה להתענות, יתענה עד סעודה המפסקת, דודאי מן הדין די בכך שיאכל פגע אחר. ואם אינו מתענה היום כלל, טוב שיתענה איזה יום לאחר יוה"כ.

אכילה לפטורים מהתענית

יש אומרים שהמצוה מוטלת אף על מי שפטור מהתענית (ולענין נשים יעוין בסמוך). ועי' בהעמק שאלה (שאלתא קסז אות יב), בב"ת"ס (סי' קיב ד"ה ומדן) ובאג"מ (אוי"ח ח"ג סי' צ סד"ה אף אף). ועי' עוד בשמעתא עמיקתא גליון קט"ו.

נשים

גם נשים בכלל מצוה זו, אלא שאם לא תתענה משום חולי פטורה, כי כל עיקר שאנו מחייבים אשה הוא משום שצריכה להתענות למחר. [כת"ס (סי' קיב) וכה"ח (סי' תרד אות ה)]. וכן נראה שיתמיד דברי המ"ב שנישים בכלל מצוה זו שהרי לא חילק בדבר. דלא כהר"ע"א (סי' טז) שמתפק אם נשים בכלל מצוה זו. ועי' עוד במקראי קדש (וימים נוראים סי' לו) שאם אוכלת ביהו"כ פחות מכשיעור שפיר נחשבת מתענה ועליה לאכול בעוה"כ. ועי' בשמעתא עמיקתא גליון קט"ו.

אכילת מאכלים קלים

בערב יום הכיפורים אין לו לאכול אלא מאכלים קלים להתעכל, כדי שלא יהא שבע ומתגאה כשיתפלה. [שו"ע (סי' תרד סעי' ד)].

דברים המחממים את הגוף

אין אוכלים דברים המחממים את הגוף, כגון בשמים וכרכום (שקורין זאפרין) ויין טוב, כדי שלא יבא לידי קרי. [רמ"א (סי' תרד סעי' ד)]. וכל זה אינו אסור אלא בסעודה המפסקת. [מ"ב (סי' טז)]. כמו כן אין לאכול מאכלי חלב חמים כי מרבים זרע, אך בסעודת שחרית נוהגים לאכול. [רמ"א (סי' תרד סעי' ד), פמ"ג (א"א) סי' ק) ומ"ב (סי' יח)]. וה"ה שיש לזוהר מאכלות שום וביצים שהם ג"כ מרבים זרע. [מ"ב (סי' יח) ועי' בסי' ר"פ סי' א' שכתב דדוקא שומים צלויים מרבים זרע, וכן עדשים מבושלים מרבות זרע וא"כ הן מלוחות]. חלב המעורב בתבשיל או תה עם חלב יש מקום להקל כי החלב בטל ברוב. [מ"ב (שם) ע"פ הפמ"ג (שם)].

שאר מאכלים

לא יאכל שומשומין מפני שמעלה גרה ואם אכל הרבה לא ישים אצבעו בפיו להקיא ביהו"כ שמוא יבלע קצת מן הקיאה. כמו כן לא ישתכר בסעודה המפסקת ולא יאכל בשחרית וכ"ש בסעודה המפסקת. [מ"ב (סי' יח)]. וי"א שיש לאכול מאכלי דגים בסעודת שחרית, אבל לא בסעודת המפסקת. [מ"א (סי' תרד אות יח) וסי' תרד אות א) וקשו"ע (סי' קלא אות יב)]. וי"א שדוקא דגים חמים אין לאכול בסעודה מפסקת אבל קרים אם אינם מלוחים לית לן בה. [אלף למגן (סי' תרד סעי' א)].

ממתני יש להזהר

בדברים המרבים זרע, כגון מאכלי חלב, היה ראוי להיות נזהר שלא לאכול כל היום, אך העולם נוהגים לאכול בשחרית. [רמ"א (סי' תרד סעי' ד) ומ"ב (סי' טז)]. ועיקר טעם המנהג הוא משום שהם מאכלים קלים, אבל בסעודה המפסקת נהגו לאכול בשר שהוא עיקר הסעודה, ודווקא בשר עוף, ויש שנהגו לאכול בשר עוף בשחרית. [מ"ב (סי' טז)].

קבלת תענית ושאר עינויים

קיבל עליו התענית

אם קיבל עליו התענית, אינו רשאי לאכול. [שו"ע (סי' תרד סעי' א)]. ואסור גם ברחיצה וסיכה ובפרט במלאכה. [מ"ב (סי' יג)].

קיבל בלב

אם קיבל התענית רק בלב י"א שאינה קבלה, אלא צריך להוציאו בשפתיו. [רמ"א (סי' תקנ"ג) וסי' תרד סעי' ד)]. וי"א שאף בלב הוי קבלה. ואסור אז כל מה שאסור ביהו"כ חוץ מנעילת הסנדל המותרת משום שהוא כאילו התנה בפירוש חוץ מזה (שהרי אנו רואים שאינו חולץ מנעליו, ועל כן הרי זה כאילו התנה). [מ"ב (סי' תקנ"ג) סי' א) ושעה"צ (אות ג)]. ומי"מ רשאי להתנות שאינו מקבל עליו אלא איסור אכילה בלבד. [הגר"ש זצ"ל (חוט שני יוה"כ עמ' קיד)].

גמר בדתו שלא לאכול

אם לא קיבל להתענות אפי' בלב, אלא שגמר בדעתו שלא לאכול אינו כלום, ומי"מ נכון יותר להתנות בפירוש בפה או בלב שאינו מקבל עליו התענית עד ביה"ש. [מ"ב (סי' א)].

זמן קבלת התענית

הקבלה מועילה רק מפלג המנחה ואילך, אבל אם קיבל עליו חובת היום קודם פלג המנחה אין בקבלתו כלום. אולם אם קיבל על עצמו סתם שלא לאכול עוד, מחצות היום ואילך, מועילה קבלתו, אכן בזה אינו אסור רק באכילה ולא ברחיצה ובמלאכה. [מ"ב (סי' יח) ושעה"צ (אות ג)].

הפסיק אכילתו מבעוד יום

אם הפסיק מאכילתו בעוד היום גדול, יכול לחזור ולאכול כל זמן שלא קיבל עליו התענית. [שו"ע (סי' תרד סעי' א)]. ויש שכתבו שהמנהג הוא שלאחר שאכל אסור לאכול כי בזה שפסקי הרי זה כאילו קיבל בפה. ולכן לצאת ידי דעה זו נכון שקודם ברכת המזון יאמר בפירוש שאינו מקבל עליו עדיין התענית, ועי"כ פחות כן בלב. [מ"ב (סי' יב)].

בירך ברכת שהחיינו

אם בירך ברכת שהחיינו של כניסת היום מקבל עליו קדושת היום ואסור לו לאכול. [מ"ב (סי' תריט סעי' ד)].

אוכל הנשאַר בין השיניים או בין החניכיים

אוכל הדבוק בין השיניים אינו מצטרף לשיעור ככותבת. [נתייס 'אוי״ח סי' קכז ד"ה תו צל"יט].
ואוכל הדבוק בין החניכיים (המודבק בחיכו שגרונו נהנה בו ומעניו לא נהנים בו, רשיי חולין קג: יז.) יש אומרים שאינו מצטרף לשיעור ככותבת, כיון שלענין יוה"כ התורה אסרה הנאת מעיים דוקא. [נתייס 'אוי"ח סי' קכז ד"ה תו צלו"ט].
ויש אומרים שמצטרף, שאף לענין יוה"כ התורה אסרה הנאת גרון. [אור שמה (שביע' פ"ב ה"ד) ואחיעור (ח"י ג' סי' א). ועי' עוד בזה במהר"ם שיק (סי' רטג), בכתי"ס (אוי"ח סי' קיז), בבית שערים (סי' רצט), במני"ח (מצוה שיג) ועוד].

צירוף מאכילה לשיעור

כל האוכלים מצטרפים לשיעור זה, אפילו מלח שעל הבשר וציר שעל ירק. [ש"י"ע (סי' תריב ה' תריב סעי' א)]. ועי' עוד בסמוך.

צירוף אכילה ושתייה

אכילה ושתייה אינן מצטרפות לשיעור שלם. [ש"י"ע (סי' תריב סעי' א)], אף כשאוכל ושתייה בבת אחת. [הגרשו"א זצ"ל (שש"כ פל"ט הגה' פז), ועיי"ש שמסתפק לגבי מקצת המשקה שנבלע בתוך האוכל שבפיו האם מצטרף].
אולם השורה פתו ביין או במים, מצטרף היין או המים לפת. כיון שהמשקה בא להכשיר האוכל, וכל דבר שבא להכשיר האוכל חשוב כאוכל. [מ"יב (שם ס"ק ד). ועי' מה שהורה בזה בגמשת אברהם (סי' תריב ס"ק ד עמי תש"ט)].

זמן צירוף האכילה

אכל, וחזר ואכל, אם יש מתחלת אכילה אשונה עד סוף אכילה אחרונה כדי אכילת פרס, מצטרפים ואם לאו, אין מצטרפים. [ש"י"ע (סי' תריב סעי' א)].

שיעור מאכילה פרס

שיעור אכילת פרס, יש אומרים שהוא שיהיו זמן של אכילת ד' ביצים, ויש אומרים ג' ביצים (ושחוקות). [ש"י"ע (סי' תריב סעי' זז)].
ולענין הלכה כל שהוא שאל תורה הלך אחרי המחמיר, וכל שהוא בשל דבריהם הלך אחריו מהלכה. [מ"יב (סי' תריב ס"ח)].

השיעור לפי דקות

שיעור אכילת ד' ביצים, יש אומרים שהוא תשע דקות (מסוף האכילה האי' לתחילת האכילה הני', ועי' בזה בסמוך).
ויש להחמיר כשיטה זו. ובאופן שאי אפשר לו להמתין תשע דקות, ישתדל לאחריך זמן ההפסקה עד כמה שיוכל, ובכל מקרה ישתדל שתהיה ההפסקה לפחות שתי דקות, כל אחד לפי מצב בריאותו. [עיי' בתח"ס (ח"ו סי' טז וי"ג סג), במ"ב (סי' תריח ס"יק כא), בשש"כ (שם אות יט) ובגשמת אברהם (סי' תריב ס"יק ו עמי תש"ט)].
ועי' עוד במהר"ם שיק (אוי"ח סי' רטג) בקצרה:
המרחשת (ח"א סי' יד אות ו ואתו ח) פסק שהוא 3 דק'.
האג"מ (אוי"ח ח"ד סי' א) כתב שאם החולה מצטער להמתין 4 דק' ימתין 4 דק' ותצי.
ומכל מקום מסתבר כמתחשת שנקט שהוא 6 דק', ע"כ.
והגרשו"א זצ"ל (הלכ"י"ש פ"יה הגה' 26) פסק שבמידת הצורך יש להקל עד 6 או 5 דק'.
והכה"ח (סי' תריח אות מט) כתב שאם אינו יכול להמתין 9 דק' ימתין 7 דק'].

החתיבת זמן השתייה בין אכילה לאכילה

התחילה לאכול פחות מכשיעור, ועליו להמתין בין אכילה לאכילה תשע דק' (או פחות מכן אם א"א לו, כמבואר לעיל) מסוף האכילה הראשונה לתחלת האכילה השניה וחוזר חלילה לפי כמות האוכל שהוא זקוק. ועי' בהערה. [מ"יב (סי' תריח ס"יק ט' וס"ק כא). אלא דעי' בשש"כ שתמה שהרי במ"ב (סי' תעה ס"ב) ובחזו"א (אוי"ח סי' לט ס"יק יח) מבואר שמשערים שיעור זמן האכילה מתחלת האכילה. כל הוא בבחי' י"ל תריב סעי' י ד"ה א]
ועיי' שתייה בנקט שהוא 6 דק', ועיי"ש שכתב אדולי כוונתו שלא יבוא לאכול חלק מן השיעור בדקה השמינית או התשיעית וישוב ויאכל פחות מכשיעור מיד לאחר סוף ט' דק' כי הרי זה מצטרף. ועי' בגשמת אברהם (סי' תריב ס"יק ו עמי תש"ט)].

תחילת השיעור מהלעיסה או מהבלעיה

יש אומרים שלענין יוה"כ שיעור אכילת פרס מתחיל ממשעת הבלעיה (ולא משעת הלעיסה) כי דעת החתם סופר שדוקא הנאת מעיים אסורה בה ולא הנאת גרון (והנאת מעיים מתחיל מיד אחרי הבלעיה עוד לפני הקיבה). [בשכ' הלוי (ח"ט סי' קעג)].
ועי' באור לציון (ח"ג פט"ו אות ב) שנקט לענין אכילת כוית מצה שמונח מומן הבלעיה. אלא דתעין לעיל שיש חולקים וסוברים שאף ביוה"כ יש איסור בהנאת גרון ואם ין להתחיל ממשעת הלעיסה.
אוכלים שריסקם ועשה מהם משקה
משקים היוצאים מפירות העומדים לאכילה, וכן אוכלים שריסקם ועשה מהם משקה, חייבים על שתייתם מן התורה כולל שאר משקין. [הגרשו"א זצ"ל (שם מנח"ש ק' סי' מה אות א). דלא כהר"ש קלוגר (שנות חיים סי' לט) שרצה לומר שאם המחה את האוכל ועשה ממנו משקה, או משקה מפרץ שעמד לאכילה, אין חייבים עליו מה"תי, עיי"ש טעמו. ועי' בספר החיים (סי' תפט) ובשד"ח (מעי' יוה"כ סי' ג אות כג)].

שיעור השתיה

שיעור שתייה האסורה

השתיה בינם הכיפורים מלא לוגמיו (פירוש מלא פיו), חייב. ומשערים בכל אדם לפי מה שהוא, הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו. ולא מלא לוגמיו ממש, אלא כדי שיסלקנו לצד א' בפיו ויראה כמלא לוגמיו, והוא פחות מרביעית באדם ביונוג.
וכל המשקים מצטרפים לכשיעור. [ש"י"ע (סי' תריב סעי' ט)].
ואף בפחות מכשיעור יש איסור כי חצי שיעור אסור מה"תי.
איך משערים

כיוון שקשה למדוד השיעור של מלא לוגמיו, יש למלאות את כל הפה במים ככל יכולתו והצניז מזה הוא דאי פחות ממלא לוגמיו. [הגרשו"א זצ"ל (נשמת אברהם סי' תריב ס"יק ט עמי תשכד). וכ"כ בספר שיעורי תורה (סי' ג ס"ק 2). ועי' בבחי' (סי' רעא ד"ה והוא רובו) וחזו"א (אוי"ח סי' ט ס"יק טז).
ודעת הגר"נין זצ"ל (חוט שני יוה"כ פ"י והא' לב ע"ב מקמ) שיעור משאל לוגמיו הוא תלוי לפי מה שהוא אדם דבטני עם השיניים שלו, כמה משקה נכנס, ולכן אין חילוק אם נקטרו או נפלו לו השיניים, תמיד משערין כאילו היו לו שיניים באופן טבעי. וה"ה אדם שעקרו לו את השיניים, ועשו לו או לא עשו לו שיניים ותותבת, תמיד משערים כאילו היו שיניים בריאות טבעיות].

השיעור כסמ"ק

הסכמת הפוסקים שעד 40 סמ"ק נוזלים (או 40 גרם מים), הוא בודאי פחות מכשיעור
אצל אדם ביונוג (אלא אם כן מדובר באדם קטן באיברי, כגון חבור בר מצוה וכדומה שייחבת משלוא לוגמיו שלו קטן יותר משיעור זה.
וכן להיפך, אצל אדם גדול באיברו, מלא לוגמיו גדול יותר משיעור זה).
[שיעורין של תורה (שיעורי המצוות אות כג)].
אדם יושן לשיעורין כ-40 סמ"ק כל עשר דקות, תיתן כמעט שישה ליטרים ליממה, ובדרך כלל אין צורך בכמות כה גדולה, יעוין להלן].

זמן צירוף השתייה

אם שתה מעט וחזר ושתיה, אם יש מתחלת שתיה ראשונה עד סוף שתיה אחרונה כדי שתיית רביעית, מצטרפים לכשיעור, ואם לאו, אין מצטרפים. [ש"י"ע (סי' תריב סעי' ז) בדיעה הראשונה בסתם].
ויש אומרים ששיעור צירוף השתיות כדי אכילת פרס, כמו צירוף אכילות. [ש"י"ע (שם בשם י"א)].
ויש להחמיר ששיעור השתייה מצטרף בזמן של כדי אכילת פרס. [עיי' במ"ב (סי' ק לא) משלשון משעם שהעיקר כדעה הראשונה, אבל הפ"ח (אוי"ח ח"א תלוי לפי מה שהוא אדם דבטני שיש להחמיר בדבר)].
ועל כן השותה בשעורים ישתה פחות ממלא לוגמיו, וימתין אחרי כל שתייה ושתייה זמן של תשע דקות, או לפחות זמן המפורט לעיל (לענין שיעור של אכילת פרס), ואם לא יד לחולה בשתייה כזו, על כל פנים ישתה כל פעם פחות ממלאו לוגמיו, וימתין זמן מה, ושוב ישתה פחות ממלאו לוגמיו. [שש"כ (פל"ט אות כב)].

שיעור כפי שתיית רביעית (למקלוין לעיל)

מבואר לעיל שיש סוברים שאם מתחילת שתייה הראשונה עד סוף שתייה האחרונה שהה שתייה מכלי שישי רביעית, אין מצטרף לכשיעור (ואין צריך בין שתייה לשתייה שיעור מה של כדי אכילת פרס).
וסתם שתיית רביעית משיעורים כדרך שתיית בני אדם, שאינו שותהו בבת אחת כי אם בשתי פעמים. [שע"הצ (סי' רי אות יא). ועי' באור לציון (ח"ב פ"יז אות יד)].

שותה רביעית על ידי קש

השותה רביעית על ידי קש ולא שוהה בשתייתו, נחשב שותה בבת אחת וחייב לכל הדעות. [עיי' באור לציון (ח"ב פ"יז אות יז בהגה) ושם מיייר לענין ברכת הנהנין וה"יה לענינו. ועיי"ש ש"מ"מ המוצץ פרי אין במשך המציצה שיעור שתיית רביעית].

משקה הם

אין חילוק בשיהיו הזמן בין שתייה חמה או קרה. [הגר"שי"א זצ"ל (הל' חג בחג פכ"ב הגה' 25)].

מה בכלל אוכל ומה בכלל משקה

כל דבר שהוא מאכל ואוכלו על ידי לעיסה (דהיינו פעולה של אכילה), שיעורו בככותבת, ושתייתו בכדי אכילת פרס כמבואר לעיל.
וכל של שהוא מאכל אבל אוכלו על ידי גמיעה, ולא על ידי לעיסה, שיעורו בככותבת, ושתייתו כדי שתיית רביעית אוכלו על כדי אכילת פרס כמבואר לעיל. [נשמת אברהם (שם עמי תשכב)].
ועי' בתורת היולדת (פ"ב"ב מאות א)].
ויש מסתפקים לענין נוזלים שנקרשו במקצת (כגון שמנת, גלידה וכדו') אם דינם כאוכלין או כמשקין לענין יוה"כ. שהרי צורת כניסתם לפה היא על ידי כף כבדף (אכילה, ואילו פעולת בליעתן היא בלא לעיסה אלא על ידי שנימוחים בפה מאליהן שהוא דרך שתייה. [הגרשו"א זצ"ל (נשמת אברהם שם עמי תשכב)].
ועי' בספר וזאת הברכה (פ"ה אות א) שחיבא מ"ח פוסקי זמנינו בזה בנוגע לברכה אחרונה].

אכילה שלא כדרכה

איסורי אכילה שבתורה אינם אסורים אלא כשאוכלם בדרך אכילה, אבל אכילה שלא כדרכה אינה אסורה מה"ית ומותרת לחולה שאין בו סכנה, ויש להחמיר בה לאדם בריא. [רמב"ם (יסה"ית פ"ה ה"ח)], וכן פסק בש"ך (יו"ד סי' קנה ס"יק יז) דכל שאין דרך אכילה שרי לחולה שאב"ס.
וכן מבואר במ"ב (סי' תסו ס"יק א).
ועיי"ש בש"ך שכתב שאדם בריא יוהר מזה ומשמע דאף לבריא מותר מעיקר הדין.
וכן נקט בשו"ת מהר"י"א הלוי (ח"א סי' נב) בדיעת הש"ך.
ובשבט הלוי (ח"י ססי' קלה) מבואר שהלכה כהש"ך אלא דראוי להחמיר כי יש חולקים עליו.
ועי' בשד"ח (מע' כ כלל כב ד"ה ועוד הרי הרש"ך וכו').
וכן הדין לענין אכילה ביוה"כ שמתרת לצורך חולה שאין בו סכנה. [נתייס 'אוי"ח סי' קא]
משום שבאכילה כזו אין משום יתובי דעתא.
וכן דעת האג"מ (ח"א ח"ג סי' ססי' צא), הגרשו"א זצ"ל (הלכ"י"ש מועדים פ"ה אות ח ובהגה 42), האור לציון (פ"ט"ו אות ח), וכן הירוניג דמוכח מהמ"ב"ל (סי' תריב ד"ה אכל), והאר"ך בזה בשד"ח (מע' יוה"כ סי' ג ח' ק)].
דלא כהשאג"א (סי' עו) שיצא לחדש דביוה"כ אכילה שלא כדרכה אסורה מה"תי ד"לא תענה" ת"ב].

גדר חולה שאב"ס שהותר לו אכילה שלא כדרכה

גדר חולה שאב"ס היתיר אכילה שלא כדרכה, הוא חולה שגפל מחמת חלוי למשכב ואין בו סכנה, או שיש לו מיחוש שמצטער וחלה ממנו כל גופו אף על פי שלא נפל למשכב.
[כמו שמצינו בק"י שבת בשו"ע וברמ"א ש"י שכ"ח סעי' י"ז.
וכן נקט באור לציון (ח"ג פ"ח בהגה אות ב ד"ה ובגדר).
ועי' במנח"ש (סי' י ס"י י אות ג) שדן בזה, ולמעשה משתיימת הפוסקים משעם כהאור לציון].

כידו להמנע מאכילה שלא כדרכה

אכילה שלא כדרכה הותרה כשאי אפשר בדרך היתר. [עיי' ברמ"א (ססי' קנה) ובמ"ב (סי' תסו ססי"ק א) ושע"ש; פי' שם אות ח].
ועל כל כשנתיי יש להעדיף לקחת לקיחת תרופות עיי' נרות דרך פי הטבעת על לקיחת תרופות דרך הפה (ועיי' להלן דיניי לקיחת תרופות ביוה"כ).
[כפי דין הגרות דומה לדין אכילה דרך זונדה שמבואר להלן שאינה בכלל אכילה כלל, ואפי' עדיפא מינה.
וכן דעת הגרשו"א זצ"ל (הלכ"י"ש י"ג נוראים פ"ה הגה' 43) שעדיף נר מאכילה שלא כדרכה.
ומ"מ היא זה אלא חומרא בלמלא כי בליעת תרופות קילא טפי מאכילת איסור שלא כדרכו, כי יש בה הרבה צדדים להקל, אכילה שלא כדרכה, מאכל אינו ראוי לאכילה, אינו מכוון לאכילה והוא פחות מכשיעור].

גדר אכילה שלא כדרכה

גדר של אכילה שלא כדרכה, היינו כגון שעירבב במאכל דבר מר. [עיי' ברמב"ם (יסה"ית פ"ה ה"ח) ובחזו"א (אוי"ח סי' קטז ססי"ק ז ד"ה שם ה"יב)].
וכן אם עוטף אותו בדברר שאינו ראוי לאכילה כגון יכיר וכדו'. [ש"י"ע (סי' תעה סעי' א) ובמשנה למלך (מא"א פ"י"ד ה"י"א) שבכ"הי לאו דרך אכילה היא].

זונתה אינפוזיה ונורת

כלל לנוזלים או מאכל דרך זונדה (צניור המוביל מאכל תוך הקיבה) אינו בכלל אכילה ככלל תל הדעות ועדיף מאכילה שלא כדרכה.
[ואחיעור (ח"ג סי' סא), ועיי"ש שכת' דאפילו למה שחידש החת"ס (אוי"ח סי' קכז) שאכילה ביוה"כ תלויה בהנאת מעיו, מ"י"מ זהו דוקא באוכל דרך הגרון, אבל שלא בדרך אכילת הגרון, דלא הוי עלה שם אכילה כלל, ל"יש בזה שום חיוב מה שמכניס לתוך מעיו.
ואף לפי השאג"א הני"ל שס"ל"ש שלא בעינן משעם אכילה ביוה"כ, זהו דוקא באוכל דרך הגרון, אבל שלא בדרך אכילת הגרון כו"ע יודו שאין בה איסור.
ואף אף חת"ס יומא גרונא נמי בעינן, מכל שד"ר הגר"ן בזה המני"ח (מצוה שני אות א) דבעינן הנאת גרון אלא שלא מהני הנאת גרון לבד.
ואף להשאג"א הני"ל דס"יל דחייב ביוה"מ"ח שלא כדרך אכילתן, משום דלא כתב בה"מ אכילה, כ"מ"מ בעינן ביוה"כ"פ הנאת גרון ובלו גרון אינו חייב על הנאת מעיו גרידא.
ע"כ.
אולם עיי' בעמק ברכה (עמי קכז) שכתב' שעלום אין הדבר תלוי באכילה אלא בבטול העינוי, ועי' בקובץ הערות (סי' עו אות א)].
ובל"ו אינפוזיה [ששהיר אין הנוזלים הולכים אלא דרך הדם] ונורת דרך [הדם] הטבעת שאינם בכלל אכילה.
[אג"מ (ח"ד ססי' קכא)].
ועי' בזה בשמעתא עמיקתא גליון קנ"ה].

מאכל שאינו ראוי לאכילה

י"א שאכילת דבר שאינו ראוי לאכילה ביוה"כ אין זו איסור כלל. [ראב"י"ה (סי' תתסא הובא במדרכי' תענית סי' תרכז) וכן פסק הטור (סי' תריב)].
ויש אוסרים מדרבנן. [עיי' בב"י (שם) שהביא שמרבה"ם נראה דלא כהראב"י"ה],
וכן על"קר. [עיי' בשו"ע שהשמיט דברי הראב"י"ה.
וכן פסקו הפ"ח (שם ס"יק ז), המ"ב (ס"יק טז) והכה"ח (אות כז)].
ויש להזהר בזה אף בפחות מכשיעור.
[מ"ב (שם) ומשמע שמעיקר הדין שרי עכ"פ"פ בשעת הדחק.
ועי' בהר צבי (יו"ד סי' צז ד"ה ולעומת) ובמקראי קדש (נימים נוראים עמי' קצג) שמיקל לגמרי בחצי שיעור דבבר שאינו ראוי לאכילה כיון שלא חוי לאצטרופי].

מנעם האוסרים

הטעם של האוסרים אכילת מאכלים שלא ראויים הוא כי באופן זה יש קצת יישוב הדעת. [כן משעם בראב"י"ה (שם) ובט"ו"ס סבי' תרי"ב (ס"ק)].
ועי' בשמעתא עמיקתא גליון קנ"ה.
ועי' עוד בשבט הלוי (ח"י סי' פט) שבמקום שבולע שלא לשם אכילה קיל טפי.
ועי' בזה להלן לענין לקיחת תרופות ביוה"כ].

דברים המותרים והאסורים לבלוע

אוכל הנשאַר דבוק בשיניים מערב יוה"כ

לפני תחילת הצום יש לנקות האוכל המוכל בשיניים, שלא יבוא לבלוע בצום.
ישא בדרך איש חי (נב אות ח) שכתב כן לענין חפץ בערב פסח.
ועי' עוד בחקר הלכה (ח"ב אות ח ס"יק כז) ובשיביל עבדי (ח"ה או"ח סי' ט) ועיי' באריכות בשמעתא עמיקתא גליון קי"ז].
ועיין בסמוך לענין אוכל הדבוק בין החניכיים.

בלעית רוק

מותר לבלוע רוק, כיון שאין כוונתו כלל לשתייה.
אבל אם כוונתו לשתייה אסור. [מ"ב סי' תקסז ס"ק א)].
ומ"י"מ כל זה ברוק שאגול בפיו, אבל כל זמן שאינו מגלגלו בפיו מותר בכל גוונא. [הגר"שי"א זצ"ל (הלכות חג בחג פכ"ב אות כ בהגה)].
ויש אומרים שאין איסור כלל לבלוע רוק.

[חזו"א (דנינים והנהגות פ"כ אות ט)].
וכן בתורה לשמה (שאלה קנד) כתב שכיון שהוא דבר מועט ואינו ראוי לאכילה אין לחוש.
ושו"י"מ שכן צדד בארץ צבי (פרומר ח"א סי' כח).
ועי' בזה בשמעתא עמיקתא גליון קנ"ה].

גלולות ותרופות

לקיחת תרופות (זורת שהיקת סממנים)

ביוה"כ אסור לקחת תרופות משום גזירת סממנים פרט לחולה פרט לחולה (ק"ויו חולה שבי"ס שיבואר דינו להלן) שהותר עבורו לקיחת תרופות בשבת ויו"ט.
[עיי' שו"ע (סי' שכב סעי' יז סי' תצו סעי' ג) ומ"ב (שם)].
וחולה שאב"ס היינו חולה שגפל מחמת חלוי למשכב ואין בו סכנה, או שיש לו מיחוש שמצטער וחלה ממנו כל גופו שאז אע"פ שהולך דינו כנפל למשכב. [ש"י"ע (רמ"א) (עיי' שכב סעי' יז)].

המשך מ"פול

אדם בריא החייב להמשיך לקיחת תרופות לפי פקודת רופא כדי שלא יחלה במחלה שאין בה סכנה, מותר לו לקחת תרופות בשבת ויוה"כ (כפי שיבואר להלן). [שש"כ (פל"ד אות יז)].

לקיחת תרופה למנוע חולי או הקאות בצום

אדם בריא שיועז ע"ש שיסכיז גדול שאם לא יקח תרופה וכדו' יהיו לו הקאות וכדו' שיגרמו לו לטבור את היום, רשאי לקחתה ע"מ למנוע החשש.
[כפי הרי מותר לקחת תרופות ע"מ למנוע חולי.
ועוד כי עדיף לעבור על איסור קל של חשש גורת שחיקת סממנין מודאי איסור תורה חמור (עיי' מש"כ להלן לענין להתחבר לאינפוזיה ע"מ למנוע אכילה ביוה"כ).
ועי' באג"מ (ח"ד סי' קכא) שכת' שבמקום שיש רק אומדנא של ההופאים שרן תעורר למנוע הקאות יש לאסור משום איסור שחיקת סממנים, אא"כ יש לו צער שלא ויכל לצום שבאופן זה יש להתייר].

לקיחת גלולות ו**תרופות בצום**

מותר לקחת גלולות שאין להם טעם ערב ביוה"כ (ללא אמצעות מים, כמבואר להלן), כשיש צורך בכך, אפילו לאדם שאינו חולה, וכגון הצריך לקחת תרופה להמשך טיפול. נגי' במקורות דלהלן. ולענין גורת שחיקת סממנים בלקיחת התרופות טיפול ביוה"כ, הנה דעת החו"מ (ארחות רבינו ח"א סוף מיני קנה) שכל שהתחיל לקחת התרופה לפני שבת או יו"ט, מותר להמשיך לקחתה בשבת ויו"ט ואין בזה משום גורת שחיקת סממנים. וכן דעת הגריש"א זצ"ל (קובץ תשובות ח"א סי' מ אות ב) והגרני"ק זצ"ל (ח"ד עמי קננ ועמי נ). אולם דעת המהרש"ם (דעת תורה סעי' לו ד"ה וע"ה), הגא"מ (או"ח ח"ג סי' נג) ועוד להחמיר בזה.

ודעת הגרש"א זצ"ל (שש"כ פלי"ד הגה עז) שאם כבר התחיל לקחת וההפסקה תגרום לו נזק, או שהרפואה היא רב רחי ימיו וצריפם איש מוכרח להיות שבת ביניהם, וכן ה**סובל במאבד ראש חזק במשך הצום** ומחמתו נחלש כל גופו רשאי לבלוע משכך כאבתים וכדו' להוריד הכאב. [דביןו שמתלש כל גופו בכלל חולה שאבי"ס הוא ורשאי לקחת תרופות ע"מ להתרפאות, וכמבואר בשו"ע בסי' שכ"ה, וכן הביא בשש"כ (פלי"ד אות ג). וכן פסק הגרני"ק זצ"ל (חוט שני פי"ט ס"יק מד אות יא עמי קסה) לענין צום יוה"כ למי שסובל מסחרחורת או כאבי ראש וזקים]. ובכל אלו במקום שאפשר עדיף יותר לקבל את התרופה על ידי פתילה (רב). וע"י באג"מ (ח"ד סעי' קאב) ובנשמת אברהם (סי' תריכ ס"יק ז עמי תשכג).

תרופות שיש להם טעם ערב לחיך

ההיתר הנוכר לענין לקיחת תרופות וגלולות הוא דוקא כשאין להם טעם ערב. אמנם אם הוא חולה שאין בו סכנה היקוק לקחת תרופות שיש להם טעם ערב, עליו לערב דבר מר וכדו' (באופן שאינו פוגם אם התרופה) עד שלא ירגיש המתיקות שבהם. (אולם אין להתיר למי שאינו חולה, לשתות משקה גמום לצורך לקיחת גלולות ותרופות.) [ע"י לקמן].

לקיחת גלולות ותרופות באמצעות משקה

אין היתר לבלוע תרופות עם מים, ועל כן יש לבלעם לבדם או על ידי בליעת רוק. (אלא שיש תרופות מסוימות שעלולות להזיק אם לוקחים אותם על קיבה ריקה או ללא אמצעות מים. ויש לברר הדבר בטרם מועד.)

וחולה שאין בו סכנה הותר לתרופה, אולם יכול לבלועה ללא מים (או שאסור לו לקחת את התרופה על קיבה ריקה), בשעת הדחק יש להתיר לבלוע התרופה על ידי שיערב במים דבר מר מאוד עד שאין בהן הנאה לחיך כלל לו ולרוב בני אדם, כגון קפה שחור חזק (ללא סוכר) או תה חזק (ללא סוכר) וכדו' (ובמקום האפשר ישתדל שיהיה פחות משיעור).

[הגרש"א זצ"ל (הלכ"ש מועדים סי' א ותן ח ובתנה), הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש ח"ג אות כב) והאור גליון (שם) וע"י בזה בשמעתא עמיקתא גליון קני"ה]. כמו כן ניתן להמיש התרופה עצמה בקצת מים באופן שהמים הופך להיות מר מחמת התרופה (וזה בתנאי שהמים לא פוגעים ביעלות התרופה). ומי"מ אם דבר אפשרי ככתחלה עדיף לקבל את התרופה על ידי פתילה (נר). [ע"י לעיל המקורות.

וע"י עוד בשמעתא עמיקתא גליון קני"ה].

דיני אכילה לקטנים

האכלת קטן

קטנים מותרים באכילה ביוה"כ. [שו"ע (סי' תרטז)]. ומותר אף להאכילם בידים. [מ"א (סי' שמג ס"ק ג וסי' רסט ס"ק א), ח"י"א (כלל סו אות ז), מ"ב (סי' תרטז ס"ק א) והגרני"ק זצ"ל (חוט שני ח"ד עמי ש"יה). וע"י עוד במ"א (סי' תרטז ס"ק ב), במ"ב (סי' תרטז ס"ק ה ושע"צ ס"ק ט), במנ"ח (מצוה שג) בהחלקת יואב (ח"א סי' א)].

תענית שעות

קטן לקטנה הבריאים, בני ט"ו שנים שלמות, או כחושים בני י"ד שנים שלימות, מחנכה אותם להתענות לשעות. כגון אם היו גרילים לאכול בשעה מסוימת מאכילין אותם כשכה לאחר מכן או יותר, לפי כוחם. [שו"ע (שם סעי' ב)].

קטן שהוא פחות מבן תשע

קטן שהוא פחות מבן תשע אין מענין אותו ביוה"כ אפילו בתענית שעות, כדי שלא יבא לדידו שסכנה. [שו"ע (שם סעי' א) ומ"ב (סי' יד)]. ואפילו אם רוצה להחמיר על עצמו, מוחין בידו.

[רמ"א (שם)].

כן י"א שנים כשהשלמת צום יום הכפורים

יש אומרים שכן י"א שנה, ובן זכר בין נקבה, מתענין ומשלימין מדברי סופרים, כדי לחנכן במצוות. [שו"ע (שם)]. ויש אומרים שאינן צריכין להשלים מדרבנן כלל (חוץ מתענית שעות).

[רמ"א (שם) ומ"ב (ס"ק ח)]. ויש לסמוך עליהם בנער שהוא כחוש ואינו חזק להתענות. [רמ"א (שם)]. ולמעשה בזמן הזה מחמת חולשה שירדה לעולם, המנהג להקל שלא להשלים

התענית עד שיכנסו בעול מצוות. [ע"י במ"ב (ס"ק ט) שכתב שמה שאין מודקדקין בזה"י להתענות שום תינוק בשנת י"ב, משום דבזה"י ירדה חולשת העולם ומן הסתם כל קטן אינו נחשב כבריא לזה, אא"כ ידוע שהוא בריא וחזק לסבול. ומהא"ר משמע שאפי' בשנת י"ג אין נוהגין להתענות כל זמן שלא השלים שנת י"ג, ע"כ. ודעת הגרש"א זצ"ל (הלכ"ש יוה"כ פי"ז אות יד והנה כז) שבזמננו אין הקטנים משלימין תעניתם עד הגיעם למצוות (אפילו בתענית הסמוכה ליום הגיעם למצוות)].

כת י"ב ובן י"ג שנים

בת י"ב ויום אחד, ובן י"ג ויום אחד, שהביאו שתי שערות, הרי הם כגדולים לכל מצות ומשלימנים מן התורה, אבל אם לא הביאו שתי שערות, עדיין קטנים הם ואינן משלימין ולא מדברי סופרים. [שו"ע (שם)]. וביאר המ"ב (ס"ק א) דהא דלא חיי' שמא הביא שתי שערות בזמנו ונשרו כיון שבא לכלל שנים וכן בזה השע"א דאין, תירצו הפוסקים דמיייר ששפלים י"ג שנים שלו ביוה"כ גופא ונדקו אותו כולו יומא ולא הביא סימנים]. ואפילו הם רכים וכחושים (ואין להם סכנה לצום), צריכים להשלים כי חוששים שנשרו השערות. [רמ"א (שם). וע"י במ"ב (ס"ק יב) שהרמ"א מיירי באופן שהגדיל לפניו או שהקדוהו].

הצרכות יום הכפורים בברכת המזון

קטן המברך ברכת מעין שלש או ברכת המזון על אכילתו ביום הכפורים, אף על פי שגדול האוכל מחמת פקוח נפש צריך להזכיר מעין המאורע, מכל מקום יש אומרים שלא מחנכים הקטנים בזה. [הגרש"א זצ"ל (הלכ"ש יוה"כ פי"ו הגה 58)].

חולה שיש בו סכנה

מידע כללית בלבד

בשעת הצורך יש להתייעץ עם רופא ומורה הוראה

חייבו בצום

חולה שיש בו סכנה פטור מלצום. [שו"ע (סי' תריח)]. ואף אם אין סכנה מיידית אלא הדבר עלול לגרום סכנה אף בעוד זמן ארוך ואפילו עלול לקרב את פטירתו במעט פטור. [שבת שבתון (אות כד) וחשו"ק מחד (יומא פב). במש הרב מבירוקס זצ"ל וע"פ המ"ב (סי' של סק י), עיי"ש].

עבר ניתוח פנימי עם הרדמה כללית

חולה שעבר לפני יום הכפורים ניתוח פנימי עם הרדמה כללית, תוך שלשה ימים מאכילין אותו כמו שמצינו לענין יולדת (ע"י לעיל), אלא ששלתם אלא כשיש צד סכנה ללא שהוא. [קונטרס מנחת אשר (דיני חולה ביוה"כ סי' ב אות ז). וע"י באור לציון (ח"ג פכ"ט אות ו) ובהב' (שם). ופעמים שאחר ניתוח קשה, עד שלשה חדשים אחר הניתוח פטורים מהצום, והכל לפי הענין ולפי הוראת הרופא המטפל ומורה הוראה. [כנס בנושא רפואה והלכה שע"יי בית דין של הגר"ש ואגור זצ"ל. וע"י בספר שבת שבתון (עמי צג אות ב)].

מוטל על מינטה ואין רופא שיחווה דעתו

אדם המוטל במטה ואינו יכול לירד ממנה ואין רופא שיחווה דעתו דינו כחולה שיש בו סכנה ומאכילים אותו. [ערוה"ש (סי' תריח אות א). וע"י בשערים מצוינים בהלכה (כלל קלו אות י)].

חולה שיש בו סכנה ואין הצום מזיק לו

חולה שיש בו סכנה, והאכילה ביוה"כ אינה מוסיפה לרפואתו והתענית אינה מזיקה לו, צריך לאכול על כל פנים בשיעורים. [בש"ט הלוי (ח"י סי' צב), עיי"ש טעמו].

חום גבוה

מי שיש לו חום גבוה, מניעת מאכל או משקה עלולה לסיכן אותו, ועל כן יש להאכילו, אלא שבדרך כלל די לו בשיעורין. והכל לפי הענין. [נש"י"כ (פלי"ט אות ז). ובארחות רבינו (ח"ב עמי רט) בשם הגרני"ק בשם החו"מ שהורה לחולה עם 39 מעלות שלשות בשבת (ח"ג גרני"ק זצ"ל לחולה שהיה לו יותר מ-38.5 מעלות חום. ודעת הגרש"א זצ"ל (שש"כ פל"ב הגה ל) לענין חיולו שבת לצורך פקוי"נ שעל חום גבוה חום הגשה רעה כל שעדיין לא נקבעה סיבת החום מחלפין. וע"י באור לציון (ח"ב פל"ו אות יג) ש-39 מעלות בכלל חום גבוה שמחלפין עליו את השבת. וע"י עוד בשבט הלוי (ח"ג סי' לו ד"ה ומש"כ) ובארחות שבת (פ"כ הגה סד). וכתב בחוט שני (ח"ד ע"י קפה) שהכל לפי הענין]. ויש להבדיל בין אף החום היה מלפני הצום, שהחשש להתייבשות הוא גבוה יותר, לבין אם החום הגיע בסוף הצום, שלפעמים החשש להתייבשות קטן יותר, ותלוי בהרגשת החולה, אך אם מרגיש שמתקרב למצב של התייבשות חייב לשתות. וכל זה בחום ללא מלחת רקע או סימפטומים אחרים, שאם של עליו לשתות מיד. [כנס רפואה והלכה שע"יי אחד מחשובי ב"ד בעה"ק י-ס].

קשישים

קשישים בדרך כלל אינם רשאים לצום כי יש לחוש שע"י צום יאבדו האיזון ויבואו לידי נפילה מסוכנת. והכל לפי המצב הגופני והרפואי. [כנס רפואה והלכה שע"יי אחד מחשובי ב"ד בעה"ק י-ס. וע"י בתשובות הגאונים – שערי תשובה סי' שכ"ה שהובא שזקן חלש שהיה מתענה ואחר שעבר עליו רובו של יום בתענית בא לידי חלישות בענין שחושש לסכנה מאכילין אותו אפי' ביוה"כ ולא שבקי לזה דימות וגמרנן מההיא עובדה דהריחא כו', עיי"ש].

חולה קרונה

חולה קרונה המרגיש טוב אף אם יש לו תסמינים קלים (אפי' ניטל ממנו חוש הטעם) חייב לצום. אם יש לו תסמינים קשים כקוצר נשימה, חום גבוה, חולשה יתירא וכדו' אוכל ושותה לפי הצורך, ומי"מ אם אפשר יעשה כן לשיעורין. וכי"ז אם אינו בקבוצת סיכון, אבל אם הוא בקבוצת סיכון כגון שסובל ממחלות רקע, לחץ דם גבוה וכדו', ישתה לשיעורין אף אם יש לו חום תסמינים קלים. ומי שחולה קשה אף אם אינו בקבוצת סיכון עליו לאכול ולשתות לפי הצורך. [ע"פ רופאים].

התרפא מהקורונה

חולה קורנה שהתרפא לגמרי, בדרך כלל יכול לצום, אא"כ סבל בזמן המחלה מחולשה יתירא ושיעול קשה שבאופן זה לפעמים יש לחוש לקריש בריאות, ואם אכן יש לו קורונה יתכן צורך בشتייה לשיעורין. ויש להתייעץ עם רופא בטרם מועד. [ע"פ רופאים].

ע"י שאר"כ בזה בסי"ד בקונטרס שמעטא עמיקתא הלכות יוה"כ למעוברות, יולדות וחולים.
חולה הרוצה להחמיר על עצמו

חולה הנצרך לאכול ביוה"כ, אסור לו להחמיר על עצמו, ועליו נאמר "אך את דמכם לנפשתיכם אדרושי". [מ"ב (סי' תריח ס"ה)]. ועיי"ש שבמקום שמאכילין אותו אין צריך כפרה על זה כי אונס רחמנא פטריח].

חובת השתדלות בערב יוה"כ על מנת שיוכל לצום

הצריך לאכול ביוה"כ, ועל ידי זריקת רפואה בתחיבת מחט בגופו או על ידי לקיחת תרופה יוכל להתענות, אינו חייב לעשות כן כדי להתחייב בצום. [באג"מ (או"ח ח"ג סי' ג) והגרש"א זצ"ל (הלכ"ש פי"ו הגה טז)]. ויש סוברים שעל ידי זריקת רפואה בתחיבת מחט בגופו יש איסור בדבר אף בערב יוה"כ כי חובל בעצמו. [באג"מ (ח"ד סי' קא)]. וכן הדין לענין אינפוזיה (לקבלת נוזלים). ולפי דברי הרופאים עצה זו אינה מומלצת לחולה המאושפז בבית חולים כי לפעמים יש חשש שעל ידי זה יזדחם. [כנס רפואה והלכה שע"יי אחד מחשובי ב"ד בעה"ק י-ס]. ויש

אומרים שבאופן שהחולה אין בו סכנה, אלא שחוששים שאולי יבוא לידי סכנה, ולדעת הרופאים ניתן לנמנע הסכנה על ידי חיבורו לאינפוזיה (לקבלת נוזלים), ודאי שראוי שיחתיבר לאינפוזיה באופן שלא יגרם שום נזק רפואי. [הגרש"א זצ"ל (נשא יוסף ח"ג סי' קמט ד"ה והנה)]. ומכל מקום חולה שיש בו סכנה שבידו לעשות בקל מעשה מערב יוה"כ כדי להתחייב בצום, כגון על ידי בליעת ויטמינים, לכל הדעות ראוי שיעשה כן (והכל לפי הענין). [הגרש"א זצ"ל (הלכ"ש פי"ו הגה טז)]. וע"י בזה בשמעתא עמיקתא גליון קני"ה].

מניעה מטיפול רפואי לפני יוה"כ ע"מ שיוכל לצום

מותר לפני יוה"כ לבצע טיפול רפואי אפילו כשיש חשש שלא יוכל מחמתו לצום ביוה"כ (כגון טיפול פירון כשיש חשש שלא תוכל לצום מחמת העיבור), אבל אם באופן ודאי לא יוכל לצום אלא ניתן לחוות הטיפול יש לעשות כן. [ע"י בשו"ע או"ח סי' רמ"ח פט"א א, וכן בסעי' ד].

וכן יוצא מהצ"מ (הכ"ב סי' צד), וכן פסק בנאות מרדכי (הל' רפואה עמי יד). וע"י מה שנוגע לכאן בגליון קל"ב].

לשתות או לאכול ביוה"כ לצורך בריקה שלאחר יוה"כ

חולה שיש בו חשש סכנה, וצריך לעשות לאחר יוה"כ צילום רנטגן וכדומה לביורר מצבו כדי לדעת את דרכי הרפואה בו, ואין הצילום מגיע לתוצאות הרגיוות אלא אם כן ישתה כמות של מים בשביל הצילום (ולא בשביל מחלתו) ביוה"כ, מותר לו לשתות כמה שנצרך שכל זה בכלל פקוח נפש. [הגרני"ק זצ"ל (חוט שני פי"ט אות מד עמי קסה אות ח)]. ומכל מקום ידקדק לשתות בשיעורים. [קונטרס מנחת אשר (דיני חולה ביוה"כ סי' ג אות ג)].

להתפלל ביחידות ע"מ שיוכל לצום

אדם חלש שקשה לו לצום וללכת לבית הכנסת, מוטב שיצום וישכב במיטה, ואין לו כל היתר לאכול ולשתות אפילו בשיעורים כדי שיהיה לו כח ללכת לבית הכנסת. [נתי"ס (ח"ו סי' כג)]. ואף מי שמוותר לו לשתות פחות מכשיעור, מי"מ אף כדי להימנע רק פ"א בלבד משתיה של פחות מכשיעור, עדיף יותר לשכב בבית ולא להתפלל בצבור. [הגרש"א זצ"ל (פלי"ט הגה צז)].

חובת השיבות ידעתת הלכות אלו

צריך כל מורה להיות דינים אלו שגורים בפניו מבערב יוה"כ כי פעמים אפילו מחמת עיכוב מועט יש משום סכנת נפשות. ואם הוא שאלה שהמורה צריך לעיין הדין ויש שם אחר בקי שיודע להשיב מיד אין חולקים בזה כבוד להרב. [מ"ב (סח' תריח ס"ק כד)].

הנאמנים לקבוע שהחולה צריך לאכול

רופא

רופא בקי אפילו הוא עובד כוכבים שאומר שאם לא יאכילו את החולה אפשר שיכבד עליו החולי ויסתכן, מאכילין אותו על פיו [שו"ע (סי' תריח סעי' א)], ואפילו אינו אומר ברור שיסתכן רק שאומר שאפשר שיכבד עליו החולי נותנין לו כי אנו חוששים שאולי יסתכן. [מ"ב (ס"ק ב)]. ואפילו לעת עתה הוא חולה שאין בו סכנה לבד אכן משערים שאם לא יאכל אפשר שיגברו עליו המחלה ויוכל להיות שיבוא לסיכנה. [בה"ל (שם ד"ה חולה שצריך)].

בירור אצל רופא ירא שמים

בזמננו יש כאלו שלכל חולי קל אומרים כשיעיתענה יסתכן [תפארי"ו (יומא פ"ח אות כז) הובא בה"מ (ירש סי' תריח)]. וע"י בזה בשמעתא עמיקתא גליון לז', על כן לכתחלה עדיף להתייעץ עם רופא שומר תורה ומצוות, אבל אם אין שם רופא שומר מצוות, חייב למעול לקול רופא אף שאינו שומר תורה ומצוות, כי דעתו מחשיבה הדבר כספק פקוח נפש. [הגרש"א זצ"ל (תורת היולדת פי"ג הגה א) והגרני"ק זצ"ל (חוט שני שבת ח"ד עמי רבג)]. וע"י בזה בשד"ח (מע' יוה"כ סי' ג אות ה) ובאף למגן (סי' תריח ס"ק ו)].

דיני אכילה לחולה שיש בו סכנה

חייב לאכול רק לפי הצורך

אף אם הותר לו לאכול פעם אחת יותר מכשיעור, מכל מקום על האכילה שהשנה אם היה די לו בפחות מכשיעור ואכל כשיעור חייב כרת. לכך צריך לשער בכל אכילה ואכילה אם די לו בפחות, וקשה מאד לשער כן וצריך לזה זריזות ובקיאות. [בה"ל (סי' תריח ד"ה ואם אמדוהו) שם בגין ענין (סי' לד). ומי"מ בכל ספק אם די לו כשיעור זה וכדומה מקילים. [הגרש"א זצ"ל (הלכות כז) בתנ כפ"ו הגה 33] כי יש לצרף להקל בכל כה"ג דעת הסוברים שבמקום פקוי"נ לא נאמר דין שיעורין. וע"י בדברי יציב (או"ח סי' רסג)].

חולה הנצרץ **לשתות האם רשאי אף לאכול**

חולה הנצרץ רק לשתיה על מנת להינצל מחשש סכנה, אסור לו לאכול. [נש"יכ (פליט אות ה)].
להקפיד למעט באיכות האוכל
חולה הנצרץ לאכול, אינו חיבל להקפיד למעט באיכות האכילה (כגון שדי לו בלחם אעפ"כ רשאי לאכול בשר שמן). ועיין עוד בסמוך. [התי"ס (ח"ו ססי"כ ב), אור שמח (מא"א פי"ד הי"ד) והגרשו"א זצ"ל (נשמת אברהם סי' תריב ס"ק א עמי תש"ו ז' לב"ג). וע"י בנשמת אברהם סי' תריב ס"ק ו עמי תשכ ד"ה והדב' בשם בעל השש"כ]. ועל כן כשמאכילים חולה ביום הכיפורים, יש לבחור עבורו סוג מזון שיספיק לו כמות מועטת ממנו, ולא יצטרך לאכול כמות גדולה, לדוגמא, אם אפשר להאכיל את החולה דבש או ענבים, ואם יאכל דבש יספיק לו ככותבת, ואם נאכילו ענבים יצטרך לאכול בו כותבות, יש להאכילו דבש, כדי למעט באיסורים. ובימינו אלא אפשר להאכילו "אינשורס" שהוא מזון מרוכז, ומעט ממנו מספיק, יש להאכילו אינשורס. [הגר"י זיכרברטשוין (חשוךי חמד יומא פג)].

שתיה מתוקה

חולה הנצרץ רק לשתות מים (כגון שיש לו אבן בכליה, ע"י בזה הלחך) רשאי לשתות אף חלב עם סוכר או מיץ פירות וכו', ואי"צ לצמצם באיכות השתיה כפי שצריך לעשות בצומות אחרים, משום שיהו"כ יום טוב הוא. [הגרשו"א זצ"ל (נשמת אברהם סי' תריב ס"ק א עמי תש"ו ד"ה לב"ג) ע"פ האור שמח התי"ט]. וי"א שכל זה לענין חולה, אבל במעוברת שאינה חולה אלא צריכה לשתות רק כדי שלא יהיו לו צירים יש להחמיר שתשתה רק מים. [הגרמ"ש קליין שליט"א].

אכילה שלא בדרכה לחולה שיש בו סכנה

חולה שלא די לו בשיעורים, יאכל כדרכו, ואין צריכים לשנות ולהאכילו שלא כדרך אכילה כדי למעט באיסורים. [הגרשו"א זצ"ל (מנח"ש חי"ב סי' נח אות כו), הגר"ש"א זצ"ל (הל' חג בחג ימים נוראים עמי ת"ח הגה 36-37) והגר"י"ק זצ"ל (חוט שני שבת ח"ד עמי רנה ויהו"כ פ"ט עמי קסה). דלא כהכתי"ס (או"ח סי' יא) והבנין ציון (סי' לה) שנקטו שבמקום האפשר צריך לערב במאכל או במשקה דבר מר כי באופן א"ס איסור תורה באכילתו (לדעת רוב הפוסקים). והכה"ח (סי' תריב אות כח) כתב שעדיף להאכל חלה שיש בו סכנה אכל שאינו ראוי לאכילה האסור בה ממשך מאשר להאכילו פחות מבשעור]. וי"א שאם הוא רק חולה שאין בו סכנה, אלא שחוששים שאם לא יאכל יסתכן, עליו להשתדל לאכול שלא כדרך כגון על ידי עירוב דבר מר. [הגר"ש"א זצ"ל (הל' חג בחג ימים נוראים עמי ת"ח הגה 36-37)].

אכילה לשיעורים

אכילה לשיעורים לחולה שיש בו סכנה

כשמאכילין חולה שיש בו סכנה אם אמדוהו שמספיק לו אכילה או שתיה לשיעורים מאכילין אותו מעט מעט, כדי שלא יצטרך לשיעור. [שו"ע (סי' תרי"ח סעי' ז)]. ודוקא אם ברור הדבר שדי לו בשיעורים, אבל בספק יאכל כדי צרכו כרגיל בכל ימות השנה. [שו"ע נשם סי' ח]. וי"א שחולה שביי"ט אי"צ שיעורים כלל, ולא נאמר דין שיעורין אלא על חולה שאין בו סכנה שהרופא אומר שאם לא יאכילו אותו יכבד עליו החולי ויסתכן. [נצי"ב (על השאלתא קסו אות ז' עמי שז טור א ובמק דבר שא"י לח אות ח). והגר"ח זצ"ל (חי' מרן הגר"ח שבה"ע פי"ב ד"ה והנה אאמרו)]. אולם כבר פשטה ההוראה החמירה שמאכילים אותו פחות פחות מכשיעור אלא שהוא כבר מסופק, אם די לו בכך. [נ"י שש"כ (פליט' הגה כ), צ"א"א (ח"ו סי' יג אות ב) ובמשנה הלכות (ח"ד סי' עה). וכן דעת הגר"ש"א זצ"ל (הלכות חג בחג פכ"ו הגה 33). וע"י בנשמת אברהם (סי' תריח ס"ק ב) שהביא שהגר"י אברמסקי זצ"ל היה פוסק כהגר"ח]. ומ"מ מצרפים סברת המקילין אפי' במקום של חשש קטן אחר, כגון אם די לחולה בשיעור זה, או ספק בשיעור עצמו. [הגר"ש"א זצ"ל (ס)].

החולה אומר שאין אכילה או שתיה בשיעורים

אם החולה אומר שאין אכילה או שתיה בשיעורים מספיקין לו, מאכילים אותו כרגיל ביום חול. [שו"ע (סי' תרי"ח סעי' ח)]. ונוהגין שנותנין לפניו מאכל ואומרים לו יוה"כ היום ואם אתה חושש שיהיה לך סכנה אם לא תאכל כשיעור בבת אחת אכול בבת אחת ואם לאו תאכל מעט מעט פחות מכשיעור. [מ"ב (סי' ק"כ)].

חולה שאין בו סכנה הנצרץ לאכול כדי למנוע סכנה

חולה שאין בו סכנה, ואם אדם שכתע הוא בריא אלא שצריך לאכול כדי למנוע שלא יבוא לידו סכנה, אם די לו בשיעורין לכל הדעות חייב לאכול ולשתות פחות משיעור. [ע"י מה שכתבנו לעיל לענין חולה שיש בו סכנה שדי לו בשיעורין].

שיעורין מתהלת הצום כדי שלא יודקק ליותר מכשיעור

חולה שאינו יכול לצום כל היום, מוטב שיתחיל לאכול מהבוקר פחות מכשיעור, כיון שאם ימשך לצום בודאי יצטרך אחר כך לאכול שיעור שלם. [בעל המחנה חיים (קול סופר יומא סוף הל' יוה"כ עמי ק"ד), אג"מ (או"ח ח"ד סי' קכא ד"ה וגם) והגרשו"א זצ"ל (נשמת אברהם סי' תריח ס"ק ב עמי תשמא). וע"י שבט הלוי (ח"ז סי' פא). וע"י עוד בשש"כ (שם הגה צ"ב) שהביא דעות הני"ל, והגרשו"א זצ"ל חולק ודעתו שאין עליו לאכול שיעורים אלא ימתין עד שיצטרך לאכול אפילו שיצטרך לאכול שיעור שלם].

להתחבר לאינפוזיה

חולה שצריך ביהו"כ עצמו לאכול פחות פחות מכשיעור, והרופאים אומרים שדי לו בהזנה בעירוי (אינפוזיה), יש אומרים שעדיף להאכילו פחות פחות מכשיעור ולא לעבור על איסור תורה של חובל ביהו"כ. ויש אומרים שעדיף לעבור על איסור אחד חמור מלעבור על כמה איסורים קלים. ומכל מקום אם אפשר יש לעשות כך על די ככרי. [ע"י בזה באג"מ (ח"ד סי' א) שבט הלוי (ח"ו סי' צא) ובתורת היולדת (פנ"א הגה יא ד"ה מעשה). וע"י עוד בתורת היולדת שם שהביא דעת הגר"ח"פ שיינברג זצ"ל שאין בחיבור אינפוזיה בעבת או וי"ט איסור תורה ועל כן עדיף לעשות כך. וע"י עוד בצ"א (ח"ח סי' 6)]. ואף למחמירים אין זה אלא עדיפות ולא חיוב (עיין לעיל בענין האם יש חיוב לעשות מעשה בערב יוה"כ על מנת שיוכל לצום).

מדידת השיעורים

מדידת השיעורים ביהו"כ

מותר למדוד שיעורים אלו גם ביהו"כ, אך טוב לעשות זאת מבעוד יום. [נש"י"כ (שם אות כא)].

זהירות במדידת השיעורים

יש להעביר שהרבה מוודדים השיעורים באמצעות בקבוקי תינוק וכדו', ויש להיזהר בזה כי מצוי שאין המידות שלהם מדויקות.

ברכות הנהנין לאוכל ושותה בשיעורים

ברכה ראשונה

האוכל או השותה בשיעורים מברך ברכה ראשונה לפני האכילה או השתיה הראשונה, אבל אינו מברך ברכה ראשונה לפני אכילת כל שיעור ושיעור או לפני כל שתיה, אם לא סיח דעתו מהאכילה והשתיה. [נש"י"כ (פליט אות כ)].

ברכה אחרונה

האוכל בשיעורים, בסוף האכילה והשתיה יברך ברכה אחרונה, אם אכל שיעור המחייב ברכה אחרונה [והוא כזית בומן של כזי אכילת פרס (לכל היותר ד' דק'), שאע"פ שאכל לשיעורים, היינו לענין שיעור אכילה ביהו"כ שהיא ככותבת, שהוא יותר מכזית], ובמקום שהוא מסופק אם אכן אכל שיעור מחייבי ברכה אחרונה, לא יברך. [נש"י"כ (פליט אות כ)]. וע"י זו"ת הברכה (עמי 8) עוד שיטות לענין שיעור זמן ברכה אחרונה. ולדעת האור לציון המובא שם אם אכל כשיעור תוך שש דקות מברך ברכה אחרונה].

טעם ואבל בשיעור חובטין בכרכה אחרונה

אם טעה ואכל ביהו"כ איסור, כגון שאסור לו לאכול כשיעור ואכל כשיעור, מברך ברכה אחרונה. [תגר"ח"ק שליט"א (שבת שבתון עמי שנו בהנה) ע"פ המ"ב (סי' קצו ס"ק ד), ומ"מ אם עשה במזיד דעתו שאינו מברך].

מחלות וסימפטומים בצום

מידע כללית בלבד

כשעת הצורך יש להתייעץ עם רופא ומורה הוראה

חשכו עיניו מהמת הצום

חשכו עיניו ואינו רואה בהם ומרגיש כהתחלת עלפון, מאכילין אותו עד שיאורו עיניו. [תורת היולדת (פי"ג הגה יא)].

השתנה מראה פניו

אדם שחלש הרבה, שינוי מראית פניו שהוא כעין התעלפות מתיר להאכילו (ולא צריך שיכחה עיניו). [אג"מ (או"ח ח"ד סי' קכא ד"ה וגם מסתבר)].

מרגיש חולשה גדולה

אומר שמרגיש חולשה גדולה עד קרוב להתעלפות וצריך לאכול, מאכילים אותו. [אג"מ (או"ח ח"ד סי' קכא ד"ה וגם מסתבר)].

הניע למצב של התייבשות

מי שהגיע למצב של התייבשות חייב לשתות. סימני התייבשות: יובש ניכר בלשון, סחרחורת ובשלב מאוחר כאבי ראש. [כנס רפואה והלכה שע"י אחד מחשובי ב"ד בעה"ק י"ס-]. ומצינו עוד סימנים לזה, עינים נופלות למערות. התכווצויות בטן המלווים בכאבים. שלשול מימי ועם היציאה מעורב דם וריר. החולה נושם עמוק עם או בלי חום. העור מתייבש מאד אפשר להבחין זאת כאשר צובטים את העור והעור נשאר עומד ולא מקומט ונופל. אם נראים אחד מסימנים אלו חייבים להשקות מיד את החולה. ואם הוא מקיא צריך להסיעו לבית החולים. [שבת שבתון (עמי סח)].

שלשול או הקאה חזקים

שלשול או הקאה בצורה חזקה גורם לאיבוד נוזלים, וישנם מצבים של פקוח נפש וצריך לשתות, והכל לפי הענין. [הגר"י"ק זצ"ל (חוט שני יוה"כ פ"ט ס"ק מד עמי קסד אות ב)].

התעלף

מי שהתעלף ביום הכיפורים, צריך להשכיב אותו על הגב ולהרים רגליו. [כנס רפואה והלכה שע"י אחד מחשובי ב"ד בעה"ק י"ס-]. ואם לא ידועה הסיבה של התעלפות, צריך לתת לו לשתות, לאחר שהעורר מעלפוני כי דינו כנשתנו פניו שמותר לו לאכול. [הגר"י"ק זצ"ל (חוט שני יוה"כ פ"ט ס"ק מד עמי קסד אות א). וע"י בארחות שבת (חי"ב עמי רמד)]. ומכל מקום יש להבחין בזה שאם הוא אדם צעיר וידוע שהוא בריא יש להמתין קצת, אם מתאושש מיד בדרך כלל אינו צריך לשתות. אולם אם יש לו סחרחורת, או שחזר להתעלף חייב לשתות. אולם אדם זקן או חולה שמתעלף חייב לשתות מיד. (ובכל מצב יש להיזהר ולהתייחס לאופן של הנפילה בשעת העילפון, כי אפשר שזה עצמו יביא לסכנה, וכגון אם קיבל מכה בראש וכדומה). [כנס רפואה והלכה שע"י אחד מחשובי ב"ד בעה"ק י"ס-].

מעוברות

מידע כללית בלבד

כשעת הצורך יש להתייעץ עם רופא ומורה הוראה

מעוברת שהריונה תקין

מעוברות שהריונן תקין, חייבות לצום. [שו"ע (סי' תרי"ז)]. והדין כן אף בזמן הזה שנחלשו הדורות. [הגרשו"א זצ"ל (הליכ"ש שם פי'ו אות א), הגר"ש ואגור זצ"ל והצ"א"א (ח"י"ז סי' כ אות ד), משום שגם בזמנינו אין לחוש להפלות עקב הצום. וע"י בנשמת אברהם (סי' תריז ס"ק א) שהביא שגם החשש שההתייבשות עקב הצום ואיבוד דם בזמן הלידה ביהו"כ עלולים לסכן אותה, הוא חשש קטן מאוד, ע"כ. וכ"ז דלא כהגר"י" פשר זצ"ל (הסכמה לפני ברוך הל' ביקור חולים) שנקט שכיום שנחלשו הדורות יש חשש להפלות עקב צעום, וע"כ צריכין כל הנשים המעוברות עד החדוש הטי' לאכול ביהו"כ"פ פחות מכשיעור].

הצלה של עובר

מחללים שבת או יוה"כ אפילו בספק הצלה של עובר. [גר"י (סי' שו ק"י"א אות א) דלא כהנצי"ב בהעמק שא"ה (שאלתא א אות ח ושאלתא קסו אות טו). וכן צידד מדיליה בתשובות והנהגות (חי"ב סי' קפב). וכתבנו מזה בס"ד בשמעתא עמיקתא גליון שי"ח. שוי"מ שכך פסק נמי בנאות מרדכי (הלכות רפואה עמי יד)].

תוך מ' יום

מעוברת הצריכה לאכול כדי שלא לסכן את עצמה מחמת ההריון, או כדי להיצל העובר, עליה לעשות כן אף תוך מ' יום מהריון. [שבט הלוי (ח"ו סי' 6). וע"י מבי"ב (סי' תריז שע"ה י"א אות א)]. ועל כן אישה שעברה חזרות ועברים וכדו' וידוע שעדיין לא היה השרשה מ"מ אם צריכה לאכול לצורך ההריון, עליה לעשות כן. [כן יוצא מדברי הרמב"ן (תורת האדם שער המיחוש ענין הסכנה). וכן פסק ע"פ דברי נבאות מרדכי (הלכות רפואה עמי יב) והארכנו בה בשמעתא עמיקתא גליון שי"ח].

מרבולת מחמאת

מעוברת בשלשה חדשים הראשונים, שכיח מאד שמקיאה ואינה יכולה לאכול ולשתות, ואם יש חשש להתייבשות יש לה לשתות, ואם די לה תשתה בשיעורים. [הגרמ"ש קליין שליט"א. וכ"כ הגר"י"ק זצ"ל (חוט שני יוה"כ עמי קסו) שמעוברת שהקיאה הרבה ביהו"כ וסובלת מחולשה גדולה או מחוסר נוזלים מותר לה לשתות ואם צריכה יכולה אף לאכול]. ואף לאחר ג' חדשים הראשונים אם מקיאה הרבה, תשתה וגם תאכל. [הגר"י"ק זצ"ל (חוט שני יוה"כ פ"ט ס"ק מה עמי קסו)].

לא מרגישה בטוב

מעוברת שעדיין לא מרגישה צרים, אלא שהחלה להרגיש מאוד לא טוב תתחיל לשתות פחות פחות מכשיעור. [הגרשו"א זצ"ל (נשמי"א סי' תריז ס"ק א ד"ה הדברים)]. כמו כן אם מתעוררת בלילה כמה פעמים מחמת רעבון והרגשה של חוסר אוכל. וכן אם יש לה התקף פתאומי של רעבון תאכל לשיעורים. [ע"פ רופאים מומחים וגדולי פוסקי זמנינו].

מרגישה לחץ פתאומי

אם מרגישה בסוף העיבור לחץ פתאומי כבד כלפי מטה (ולא לחץ דמיוני), וכאילו העובר חפץ לצאת (הרגשה זו יכולה להיות בלי צירים), צריכה לשתות מיד ללא שיעורים. [נאות מרדכי (הלכות רפואה עמי כ)].

הפילה אחר צום

מעוברת שהפילה שתי פעמים בעבר מחמת תענית, אינה צריכה לצום. [מהר"ש"ם (דעת תורה סי' תריז סעי' א) כי בספק פק"ו חיישינן לרבי שבשתי פעמים הוי חזקה. וכן הביאו בתורת היולדת (פי"ג אות ד)].

עברה הפלות הזרות

אם הפילה פעמים מחודש חמישי ואילך, ולא ידוע את סיבת ההפלה, אף אם לא היו אחר צום תשתה לשיעורין. [הגרמ"ש קליין שליט"א (קונטרס עיטורי מרדכי פכ"ו אות ה) מאחר שהחזקה אצלה שהרחם חלש ואינו מחזיק את העובר יש לחוש להפלה מחמת הצום]. ואם הפילה שלש פעמים, יש לחוש שהצום יגרום להפלה נוספת. [נאות מרדכי (הל' רפואה עמי יח)].

הרופא הושש שהצום יגרום לה להפיל

אם הרופא חושש שהצום עלול לגרום לה להפלה, צריכה לאכול גם אם לא הפילה קודם, אמנם די לה בשיעורים. [הגרשו"א זצ"ל (אוצר חברתי ח"א עמי טו)].

היו לה צירים מוקדמים אחר צום

מעוברת ששתי פעמים בעבר על ידי תענית אחוזה צירים מוקדמים, אפרם שאין עליה לצום אלא תשתה (ותאכל) בשיעורים. [תורת היולדת (פי"ג הגה יב)].

היתה לה לידה מוקדמת מהמת התייבשות

אם בהריון ראשון היתה לה לידה מוקדמת, ויש רגלים לדבר שהתחילו הצירים מפני ההתייבשות, אם כן נשאר בשאשה זו יש רגישות להתייבשות וללידה מוקדמת, ועל כן יש חשש שהיא מהמיעוט שעל ידי התייבשות נגרם להן לידה מוקדמת, ויכולה להקל אף בהריון שלי. [הגרמ"ש קליין שליט"א].

רגילה ללדת לפני תום תקופת ההריון

אשה הרגילה ללדת לפני תום תקופת ההריון גם אם אינה מרגישה צירים, תתייעץ עם מורה הוראה ועם רופא כדי לקבוע את חובתה בצום. ומכל מקום אם בהריון ראשון נתברר על ידי רופאים שיש לה סיבה מסוימת הגורמת ללידה מוקדמת, אף שאין הסיבה מחמת הצום, מכל מקום כיוון שהצום מוסיף סיבה ללידה מוקדמת הוי בגדר ספק פיקוח נפש ואינה מתענה ביוה"כ. (הגר"ש קליין שליט"א).

לא מרגישה תנועות העובר

אם הפסיקה להרגיש תנועות העובר לפי הרגילות אצלה בהריון זה, עליה לשכב על צד שמאל בנוחות במשך זמן (כשעה) אם עדיין לא מרגישה תנועות העובר יש לנסוע לבית חולים. ותשתה קודם דבר מתוק, אולי עי"ז יתעוררו התנועות. והכל לפי הענין. (עי'פ'רופאים וגדולי פוסקי זמנינו. ויש צליון שלפעמים העובר ישן 2-3 שעות ברציפות ויתכן שלא ירגישו תנועות בזמן זה. וכמו כן יש צליון שאחרי 32 בתנינת ירדה תנועות העובר. ועי' בתורת היולדת (מד' חדשה פניג' אות ח)).

היו לה צירים מוקדמים בהריון זה

אשה בהריון זה הויו לה צירים מוקדמים עקב התייבשות ואופזזה וטופלה, תשתה במשך היום בין א' וחצי לב' ליטר בשיעורים. (כנס רפואה והלכה שעי"א מחשובי בי"ד באה"ק בי"ב).

אחזזה צירים במשך הצום

א. מתחילת החודש הרביעי, עד השבוע השלושים ושבע להריון, יש חשש ללידה צפלי, או שהעובר נחשב פג ויש סכנה לילדתו. על כן במקרה שיש צירים סדירים ארבעה גפלים, בשעה (כי מצוי צירים לא סדירים בשבוע 33-32 באופן רגיל), קיימת חובה לאשה לשתות 2-כ ליטר נוזלים בתכיפות, ואחר כך להמשיך על כל פנים בשיעורים כדי להפסיק את תהליך הלידה. (בכל זה יש להתייחס להפלות קודמות עקב צירים מוקדמים וצריך זהירות יתירה). (הגר"ש ואזנר זצ"ל (שערי ימים הנוראים שער ז פ"ט עמי שעב אות טו) והגר"ש זצ"ל (חוט שני יוה"כ פי"ט ס"ק מה עמי קסז)).

ב. מהשבוע השלושים ושבע במחנה רפואית העובר יוצא מכלל פג ועל כן בדרך כלל איך סכנה אם התכווצויות יכניסו את האשה ללידה. מ"מ דעת הגר"ש ואזנר זצ"ל שבמאין של התכווצויות וצירים על האשה לשתות כרגיל עד השבוע השלושים ותשע. (כנס רפואה והלכה שעי"א אחד מחשובי בי"ד באה"ק ב"ב. והנה הריון בריא ותקין ראוי שיסתיים משבוע שלשים ותשע (39) ואיך לול לפני כן. דבר זה מאפשר למה היילוד ולכל אבריו החיוניים להתפתח ולהבשיל טרם לידתו. עי'פ' בתוארת מחקר שנעשה נמצא כי יילודים בשבוע שלשים ושש – שלשים ושמונה (38-36) מתקשים בהמשך בלימודים ומתממדים יותר עם בעיות קשב וריכוז. כמו כן יילודים משבוע שלושים ותשע (39) ואיך יש להם פחות בעיות בתפקוד נשימתי מאלו הנולדים לפני כן. ועי'פ' אחד מחשובי הרופאים בחקת ילודים ופגים במעייני השועה במכתב לגרמ"ש קליין שליט"א בשנת עי"ח).

ג. החל מהשבוע ה-39 אין צורך לשתות. (הגר"ש ואזנר זצ"ל (שם) והגרני"ק זצ"ל (שם)). במקום שלא ידוע בוודאי שהגיעה לשבוע 39, אם מרגישה צירים סדירים כעלה ללדת לשתות מים חשש פקוח נפש של העובר. (הגרני"ק זצ"ל (חוט שני יוה"כ פי"ט ס"ק מה עמי קסז)). ויעוין להלך לענין מעוברת שעברה ניתוח בריאטרי.

ואף אחר השבוע ה-39 אם היא צמאה מאוד או חלושה, וקיים חשש שתגיע לאיבוד נוזלים או שלא יהיה לה כח ללדת, מותר לה לשתות פחות מכשיעור, ואם יש צורך אף ללא שיעורים. (תורת היולדת פ"ג אות ז). ובכל המינים האלו שרשאית לשתות, אינה צריכה להתחרב לאינפוזיה, כיוון שהיא בכלל חולה שיש בה סכנה. (הגרני"ק זצ"ל (חוט שני יוה"כ פי"ט ס"ק מה עמי קסז)). ועי' עוד לקמן לענין חובה להתחרב לאינפוזיה.

תאומים – שלישייה

בהריון רב עוברי, אם ההריון תקין, י"א שבשלשת החדשים הראשונים בדרך כלל אין חשש יותר מהריון רגיל. ובחודש הרביעי תתייעץ עם רופא לפי מצבה. (הגרמ"ש קליין שליט"א עי'פ' רופאים). אולם החל מהחודש החמישי בשלישיה, תשתה שתיה ממותקת לשיעורים למנוע לידה מוקדמת. (כנס רפואה והלכה שעי"א אחד מחשובי בי"ד באה"ק בי"ב). ובאופן שיכולה לצום, מכל מקום אם מתחיל איזה פעולה רחמית במשך הצום עליה להפסיק לצום. (הגרמ"ש קליין שליט"א). ובתאומים יש להוזהר בהתאם למצב הרפואי של האשה והעובר. (כנס רפואה והלכה שעי"א אחד מחשובי בי"ד באה"ק ב"ב. ובדרך זה הובא בערי ימים הנוראים (שער ז שבא אות טו). אולם שעי"א שאף בהריון תאומים יש חשש להפלה בכל מצב ועל כן צריך לשתות לשיעורין. ועי'פ' רופאים). ומ"מ באופן שיכולה לצום עי"פ הוראת רופא, אם מתחיל איזה פעולה רחמית במשך הצום עליה להפסיק לצום. (הגרמ"ש קליין שליט"א).

סכרת בהריון

סכרת בהריון מסוכנת מאד, וחוסר איזון של האם יכולה להביא למות העובר. ועי"כ יש להתנייע עם רופא אם יכולה לצום. (כנס רפואה והלכה שעי"א אחד מחשובי בי"ד באה"ק בי"ב).

חום בהריון

חום בהריון מהוה סכנה, כיוון שיכול לגרום ללידה מוקדמת. חום מעל 38.4 מעלות ודאי נחשב חום גבוה ומחייב שתי' רגילה. כשיש חום בסביבות 38 יש להתנייע עם רופא, (ובמקרים רבים על המצב מספיק בשיעורים). (שם).

עצות ללפני הצום לאישה מעוברת

מערב הצום בטי תשרי (כ"ב)יש שעות לפי הצום) יש לשתות כ-4 ליטרים נוזלים במשך היום, כשי שתכנס לצום כשאין לה שום חוסר נוזלים. (כדי למנוע התייבשות הגורמת להתכווצות של הרחם). (תורת היולדת פ"ג אות ז). וטוב להרבות בשתיה יומיים קודם הצום. (ששי"ב פל"ט אות ז) עי'פ'רופאים). במשך שעות הצום עליה להימנע מפעילות מאמנית, להישאר במקום קריר במצב של מנוחה, ולא לשהות שעות רבות בבהכ"נ. (תורת היולדת (שם)).

יולדת

מידע כללית בלבד – בעודת הצורך יש להתנייע עם רופא ומורה הוראה יולדת תוך שלשה ימים

יולדת, תוך שלשה ימים לא תתענה כלל. (שו"ע (סי' תרוי סעי ז)). ואף אם מרגישה שיכולה לצום אינה רשאית להחמיר על עצמה, וחיבת לאכול ולשתות. (תורת היולדת פני"א הגה יב). ועי' בשבועות והנהוגת (ח"ב סי' רפז)). ולענין להאכילה כדרכה או בשיעורים יש להבדיל בשלש אופנים:
א. אם אומרת צריכה אין או שהרופא אומר שצריכה אוכלת כדרכה. (עי' שו"ע (סי' תרי"ט סעי א וז)).
ב. אם אמרה "איני צריכה לאכול", מאכילים אותה פחות פחות מכשיעור. (מ"ב ס"ק י"ז).
ג. אם אמרה איני צריכה, וכמו כן לא אמרה שצריכה, דעת המ"ב (ס"ק י) שמאכילים אותה כדרכה. ודעת הכה"ח (שם אות יט) שיש להאכילה פחות פחות מכשיעור. (עי' במ"ב יש שם גם פלי"ט מדין שמתירין להאכילה שיעורים אף כשלא אמרה שאינה צריכה. והחוראה להקל בזה. ודעת הגרשו"א זצ"ל (ששי"כ פלי"ב הגה מג) שאם הרופא אומר שדי לה בפחות פחות מכשיעור והאכילה יותר מכשיעור מיותרת לגמרי מסתבר שתאכל פחות פחות מכשיעור).

יולדת משלשה עד שבועה

משלשה עד שבועה, לא אמרה: צריכה אני, מאכילין אותה. (שו"ע (שם). ומשמע שכל שאמרה 'צריכה אני' די, ולא צריכה לומר 'צריכה אני ואם לאו אני אסתנין'. וכן הביא בתורת היולדת (פ"ג הגה ג). וי"א שבאופן זה מאכילין אותה פחות פחות מכשיעור. (מ"ב ס"י יא) בשם הגרי"ז). ומה שצריכה לומר 'צריכה אני', היינו כשהרופאים ואומרים שאינה צריכה לאכול, אבל כשאיני שם מר שיאמר שאינה צריכה, אז אפילו שותקת ואינה אומרת כלום, או שאומרת שאינה יודעת אם היא צריכה, מאכילים אותה, ומסתבר שמאכלין אותה פחות פחות פחות מכשיעור. (מ"ב (שם ס"ק יא) ושער המצוין (סי' תרוי ס"ק טו). ועיינש במ"ב סת"כ כן אף בדעת השו"ע. וכי"כ השב"ט הלוי (ח"ה סי' סח)). (ועי' לעיל כללי השיעורים). ומ"מ אם היא אומרת שצריכה או שהרופא אומר כן מאכילין אותה לפי שיעורים. (כן יוצא מהפוסקים הני"ל. וכי"כ הששי"כ פל"ט אות יג)).

משבעה ואילך

מיום שביעי ואילך הרי היא ככל אדם. (שו"ע (שם). אפילו אמרה צריכה אני לאכול מחמת צער לידה אין מאכילין אותה, אבל אם אמרה צריכה אני לאכול מחמת שהבכיד ע"ה החולי, מאכילין אותה כדרך שמאכילים כל חולה שאומר צריך אני. (מ"ב (שם ס"ק יב). אלא שמוזכרים אם לא תחלה שהיום הוא יוה"כ, שאפשר ששכחה, אבל אחר שהודיעוה שהיום יוה"כ אם היא מבקשת לאכול אין צריך לדקדק עליה יותר. (מ"ב (סי' תרי"ט ס"ק ח)).

יולדת על ידי ניתוח קיסרי

יולדת לאחר ניתוח קיסרי, תוך ג' ימים לא תתענה כלל. (תורת היולדת פני"א אות ז)). משלשה עד שבעה ימים, תשתה לשיעורים, ותאכל לשיעורים לפי הצורך. לאחר שבעה ימים מהניתוח, אם פעולת המעיים סדירה, ואין זיהומים וחום, יכולה לצום. אך מאחר שניתוח קיסרי כרוך באובדן דם רב, הדבר תלוי לפי מצבה, שאם האשה אנמית ומסוחררת ויש לה סימפטומים של חוסר דם, צריכה להמתין יותר משבעה ימים. ועל כן יש להתייעץ עם רופא (ולרוב מספיק שתיה מתוקה [או גם אכילה] בשיעורים). (עי'פ' רופאים ממוחים).

מפלת לאחר מי יום

מפלת לאחר מי יום דינה כיוולדת. (בה"ל (סי' תרוי סעי ז ד"ה יולדת) וכה"ח (סי' של אות ב). ועי' בשד"ח (מע' והי"כ סי' ג ד"ה ידע)). ואף אם אמרה תוך שלשה ימים שאינה צריכה לאכול מאכילין אותה כדין יולדת. (בה"ל (שם) עי'פ' השד"ח (שם סוף אות א), דלא כחדעת קודשים הובא במהרש"ם (דעת תורה ססי' תרי"ז שמחמיר בה"כ)).

איך מונים הארבעים יום

ארבעים יום אלו יש למנותם מליל הטבילה האחרונה. (עי' בעבודת הגרשוני (סי' כא) הובא בפת"ש (יו"ד סי' יקצ ס"ק ג). וכן הוא בקשו"ע (כלל צג אות ב). ועי' בתפארת צבי (שם ס"ג) שיום מי עצמו כלפני מי יום, וכן הובא בדרכי"ט (ס"ק י). ועי' בני נדה (ל' ד"ה והנה) שמסתפק אי בענין בחו מלע"ע. והובא בבד"ה"ש (ס"ק כז), ובחור"ש (גרי"ש ליד יולדת) פ"ג ד"ה הגה סג נקט להקל בזה).

ממתינה לגרידה

אשה שעוברת מת וממתינה לגרידה, אם מצבה תקין ואין לה דימום, בדרך כלל יכולה לצום. והכל לפי הענין. (כנס רפואה והלכה שעי"א אחד מחשובי בי"ד בעה"ק י"ם. וכן שמענו מפרופסור חשוב. ועי' בשמלת אברהם (ארו"ח ססי"ב של עמי תקמ"ז) שכת' שעובר שמת במעי אמו, עי"פ הרוב אין צורך לחלל שבת וכדו' כדי לזרזו תהליך ההפלה).

איך מונים ימים אלו

מנין הימים מעת לעת

דעת השו"ע (סי' תרוי סעי ז) שימים אלו אין מונין אותם מעת לעת, כגון אם ילדה בשבעה בתשרי בערב, אין מאכילין אותה ביוה"כ אם לא אמרה: צריכה אני, אעי"פ שלא שלמו לה שלשה ימים עד יום כפורים בערב, כיוון שכנסו יום רביעי ללידתה נקרא אחר שלשה. אולם דעת המ"ב (שם ס"ק ג) להקל שימים אלו במעט לעת שיעור אותם (ג' ימים הינם 72 שעות. וז' ימים הינם 168 שעות). ואף מפוסקי עדות המזרח ההולכים דעתה השו"ע כתבו שאם יש חשש סכנה כי האשה חלושה בטבעה וכדו' הימקל למנות ימים אלו מעליע לא הפסיד. (כה"ח (שם אות כב)). ובאופן שאם נמנה את הימים לפי ימים (כדעת השו"ע הני"ל) יוצא קולא מקילינן כדעה זו. (תורת היולדת (פלי"ה הגה א) בשם הגר"ש"א זצ"ל). אלא שבאופנים אלו יש להאכילה פחות פחות מכשיעור. (שער הציון (אות יט)).

ממתי מונים ימים אלו

מתחילים לספור הימים הני"ל משעת גמר הלידה. (עי' בה"ל (סי' של ד"ה כל), בערוה"ש (סי' של אות ז) וכתורת היולדת (פלי"ה הגה א ופני"א הגה ה) בשם הגרשו"א זצ"ל. וכן פסקו השבה"ל (ח"ח סי' פח) והגרשו"א זצ"ל (הלכ"ש פי"ו אות ג). ונראה שגמר הלידה היינו אחר יציאת הולד חלילה. (נשמת אברהם (סי' של ס"ק יא)).

סוף השלישי (או השביעי) הל ביוה"כ

כשהיום הגי' (או הז') נגמר באמצע יוה"כ, אוכלת ושותה עד אותו זמן. (ששי"כ פל"ט אות טו)). ואפ"י נגמר שעה א' לאחר תחילת יוה"כ הדין כן. (הגרשו"א זצ"ל (מנח"ש ח"א ר"ס י וססי ח)).

ממתי נקראת יולדת

אחזו לה צירים

אפילו אם לא ילדה עדיין רק אחזו לה חבלי לידה באופן שנקראת יולדת לענין לחלל עליה את השבת (אי' משתשב על המשבר (אחזוה חבלי לידה). בי' משעה שהדם יורד ושותה. ג' משעה שחברותיה נושאות אותה ואין בה כח להלך, שו"ע סי' ש"ד סעי ג'), הוא הדין שנקראת גם יולדת לענין זה שלא תתענה. (מ"ב (סי' תרוי ס"ק י)). אמנם מבחינה רפואית הינם נותנים לאשה במצב כזה אינפוזיה ועל כן בדרך כלל אין צורך בשתיה. ומכל מקום אם אומרת שצריכה מותר לה לשתות. (הוראת הגר"ש ואזנר זצ"ל). ויש רופאים הממליצים שלא לאכול או לשתות סמוך ללידה, אא"כ כתבשם צורך בכך. (וכן הביא בשערי ימים הנוראים שז"י פ"ט עמי שעב אות טו). ובנשמי"א (סי' תרוי ס"ק א) כתב בעל הששי"כ שברגע שיש לה צירי לידה סדירים עליה לשתות (ועיינש שתשתה אפי' ללא שיעורים), עי"מ שלא תינסך ללידה במצב של חוסר נוזלים. (ועי' לעיל בהכלות מעוברות, שיש אופנים שמעוברת שאחזו לה צירים צריכה לשתות).

ירדו מו השפיר

ירדו מו השפיר יש אומרים שעדין אינה רשאית לאכול (אלא אם כן הרופא אומר אחרת), כיוון שהצום אינו מסכן אותה (ומכל מקום עליה ללכת לבית החולים או להזמין אמבולנס שלא שלא ההכנה ללידה). (עי' מ"ב (שם ס"ק ט). וכי"כ בתורת היולדת (פני"א הגה א). ויש אומרים שבאופן זה עליה לשתות אף ללא שיעורים. (הגרשו"א זצ"ל (פ"ו הגה ז והגה 9). ועי' בחוט שני (שבת חז"י עמי רנה יוה"כ עמי קסו ס"ק מה אות ב)).

נפל פקק הרחם

לפני הלידה (לפעמים אפילו כמה ימים לפני הלידה) יוצא פקק הרחם (כפתור), סימן זה לבד אינו נחשב כהתחלת לידה להתיר אכילה או שתיה.

מניקות

מניקות מתענות ומשלימות ביום הכיפורים. (שו"ע (סי' תרי"ז)).

יש חשש שיופסק החלב

אם חולשת המינקת היא רבה כל כך עד שאין לה חלב הנצרך להניק הולד, והולד אינו רוצה לאכול ולינק כי אם ממנה ולא מאשה אחרת, וסכנה היא לו, אינה מתענה. (בה"ל (סי' תרוי ד"ה עוברות). ועי' בזה בשמעתא עמיקתא גליון קי"ז). ומכל מקום באופן זה סגי בשתייה, ואינה צריכה לאכול. (ששי"כ פל"ט אות יח והגה ז) על פי רופאים). (ועי' בסמוך.

יש חשש שיתמעט החלב

באופן שיש חשש שיתמעט החלב על ידי התענית, תשתה פחות מכשיעור. אלא אם כן עברו חדשים רבים אחר הלידה שבאופן זה יש לשאול להתחשב אפילו בתחליפי חלב המצויים אות ב (בהגה)). ומיזש אומרים שאם ישאר לה חלב מספיק לצורך חיותו של התינוק, אינה פטורה מהתענית. (הר צבי (ארו"ח ח"א סי' רא ד"ה ועי"כ)).

במקום שאפשר לתת תחליפי חלב

אשה המניקה את בנה, ויש חשש שהחלב יפסק מחמת צורה פטורה מהתענית כני"ל. וי"א שבזמנינו שלא נמצא בדרך כלל מינקת שתצום ויהיה לה מספיק חלב לתינוק, פטורה מהתענית ואין מתחשבים בהפשרות הזנת התינוק במאכלים אחרים שכל שנינו במאכלו יכול לגרום לו לקלקול קיבה ויש בזה חשש פקוח נפש. (הגרני"ק זצ"ל (חוט שני ח"ד עמי רנט) בשם החזו"א. עי' בחזו"א (ארו"ח סי' ט ס"ק פ"ג-ד). וי"א יש לשאול להתחשב אפילו בתחליפי חלב המצויים בזמנינו, אפילו במקום שיש רק חשש שהחלב יתמעט, משום שאין נכון כלל למעט בהנקת התינוק כל זמן שאפשר. (הגרשו"א זצ"ל (הלכ"ש יוה"כ פי"ו אות ב ובהגה)). וי"א שיש לנסות כמה ימים לפני הצום ליתן לתינוק תחליף חלב או התינוק מקבל התחליף חיבת לצום. וכן עיקר. (הגרני"ק זצ"ל (שם). וכן במאור באור לתינון (ח"י פכ"ט אות ג) ובמבית לוי (עניני תבי"א עמי לו אות יב). ומ"מ כ"ז שלא ניסו להאכילו מאכלים אחרים, אם לא מספיק לה החלב לצורך התינוק, מותר לה לשתות כדי שיהיה לה חלב. (הגרני"ק זצ"ל (חוט שני יוה"כ עמי קסז)). ועי' בתורת היולדת (פני"א הגה יא) ובתשובות והנהוגת (ח"ד סי' קל). ועי' עוד בשמעתא עמיקתא גליון ק"י בענין זה. ועי' עוד שם בגליון קס"ט לענין שאיתב חלב בשבת לצורך תינוק. ובגליון קע"ז לענין שאינה עי"י כבירת למצטערות מחמת ריבוי חלב). (ויש לתת עצה לשמור חלב בבקבוקים כמה ימים לפני הצום ולתת לתינוק בצום).

דיני פעודה לפתענות

קידוש

חולה הצריך לאכול ביוה"כ אינו מקדש על לא היין ולא על הלחם. והדין כן אף כשחל יום הכיפורים בשבת. [מ"ב (סי' תריח ס"ק טט), אגימ (חוי"מ ח"א ססי' לט) וכה"ח (שם אות ט)].

לחם משנה

חולה הצריך לאכול ביוה"כ פטור מלחם משנה אפילו חל יוה"כ בשבת. [מ"א (סי' תריח ס"ק ח) הובא בש"ש"כ (פלי"ט אות לג). ודעת הגר"ח"ח (אות ט) שאם יש לו שני ככרות נכון לבצוע עליהם].

נטילת ידים לפני אכילת פת

חולה האוכל פת ביוה"כ, נוטל ידים לסעודה כדין נטילת ידים בימות החול, כלומר עד לפרק היד. [הגרשו"א זצ"ל (ש"ש"כ פלי"ט אות לג והנה ק), שבט הלוי (ח"ח סי' קלט) ואור לציון (ח"ד פ"ב אות ה)]. ואף אין החולה אוכל פחות פחות מכשעור ונמצא שאוכל פחות מלכביצה או פחות מכזית בתוך כדי אכילת פרס נוטל ידיו (ומ"מ א"ו מברך על הנטילה, ע"י בשו"ע בס"מ קנ"ח סעי' ב' וסעי' ג' במ"ב שם). [כן דעת הגר"ח"ק שליט"א (תורת המועדים ס"ק ז) ושם איירי לענין אכילה יותר מכזית, אבל פחות מכביצה. ודעת האור לציון (ח"ד פ"ב אות ה) שאינו נוטל כבה"כ].

מים אחרונים

לאחר אכילת פת נוטל ידיו כדין. [הגר"ח"ק שליט"א (תורת המועדים ס"ק ז)].

הובת זימון

לששה המותרים לאכול ביוה"כ, יתכן שאין ראוי שיאכלו יחד, ואף־אם עשו כן יש להסתפק אם חייבין בזימון. [הגרשו"א זצ"ל (ש"ש"כ פלי"ט הנה קיא)].
הזכרת יעלה זיבוא (ורצה והחליצנו כשחל בשבת)

דעת השו"ע (סי' תריח ס' ז) שחולה הצריך לאכול ביוה"כ בגמר סעודתו מברך ברכת המזון ואומר: 'יעלה ויבא בבונה ירושלים (ויאמר וזכרנו לטובה ביום הכיפורים הזה). ואם חל בשבת ואומר רצה והחליצנו. [מ"ב (סי' קט)]. ומ"מ דעת המשנה ברורה (כיפורים זהה). ואם חמת שיש חולקים בזה (ונוסברים שאינו צריך לומר יעלה ויבא ורצה), אם שכח לומר יעלה ויבוא, אין רצה והחליצנו כשחל בשבת, ונזכר אחר שסיים ברכת בונה ירושלים אינו חוזר. **הזכרת יוה"כ בכרכת מעין שלש (ורצה והחליצנו כשחל בשבת)**

אם צריך לומר ברכת אחת מעין שלש, יוצא ויאמר וזכרנו לטובה ביום הכיפורים הזה. [הגרשו"א זצ"ל (ש"ש"כ פלי"ט אות לג) והאדר"ת (תפלה לדוד עמ' קכג) הסתפק בדבר ולא הכריעו]. ואם חל בשבת יודיע גם ורצה והחליצנו ביום השבת הזה.

רחיצה

אסור לרחוץ ביום הכיפורים, בין בחמין בין בצונן, ואפי' להושיט אצבעו במים, אסור. [שו"ע (סי' תריג סעי' א)]. וי"א שאיסור זה הוא אף בשאר משקים. [נהר שלום (סי' ט) ע"פ הפרי"ח (סי' קא)]. וי"א שדוקא במים יש משום איסור רחיצה, אבל בשאר משקים שבשאר ימות השנה יש בהם משום בזיון אוכלין אין איסור רחיצה ביוה"כ. [כן צידד בנהר שלום (שם). ועיי' ברש"י (וימא' ד) ד"ה וברחיצה]].

גופו מלוכלך

אם היו ידיו או רגליו או שאר גופו מלוכלכים בטיט או בצואה, או שנטף דם מחוטמו, מותר לרחצם, שלא אסור אלא רחיצה של תענוג. [שו"ע (שם)]. ומ"מ צריך לזהר שלא ירחץ אלא מקום המטונף ואם גופו מלוכלך בכמה מקומות והוא טורח לרחוץ מקומות המטונפים כל א' בפניו מותר לכנוס במים לרחוץ כל גופו בפי"א כדי להסיר הלכלוך שעליו לא הנאת רחיצה רק להעביר הלכלוך. [מ"ב (סי' קא)].

להעביר זיעה

אם הזיעה הרבה ורוצה לרחוץ להעביר הזיעה מותר כיון שאינה רחיצה של תענוג ומי"מ שיש שאינו אסטניס ואי"צ לרחיצה זו כ"כ נכון להחמיר שלא לרחוץ בשביל העברת הזיעה כמו שאסור לסוך בשמן להעביר הזוהמה. [מ"ב (שם סי' ב). ועיי' בשערי צדק (אות ד) דנכון להחמיר לתתלה לחוש לדעת הב"ח ורס"ו והפרי"ח שחמירין בזה, ולדעתם הא דקאמר טורו ושו"ע שלא אסור אלא רחיצה של תענוג, לאו דוקא, ואתי רק לאפוקי היכי כי הרחיצה היא רק להעביר הלכלוך].

לצורך רפואה

החולה רוץ כדרכו, אף על פי שאינו מסוכן. [רמ"א (שם סעי' ט)]. וכן הבא מן הדרך ורגליו כהות, מותר לרחצן, כי אין זה בכלל רחיצה לתענוג. [רמ"א (סי' תריג סעי' ב)]. וכ"ש משום רפואה גמורה מותר לרחוץ במקום שאין איסור משום רפואה בשבת [אמ"כ הוא חולה שאב"ט]. [מ"ב (סי' ז) דלא גרע ממי שמן בא הדרך ורגליו כהות].

יולדת

יולדת שהיא תדירה בדמים פשיטא שיכולה לרחוץ בשרה הן מפני שהיא כחולה והן מפני הסרת טונף. [ערוה"ש (אות ט)].

לצורך מצוה (כגון קבלת פני רבו)

אין איסור רחיצה כשעושה לצורך מצוה ואינו מכוין כלל להנאת רחיצה (כגון לעבור נהר בגופו ע"מ לקבל פני רבו). [שו"ע (שם סעי' ה)]. ואשה שלובשת לבנים ביוה"כ מותרת לרחוץ מעט בין ירכותיה. ולא תרחץ בבגד כי אם ביד שלא תבוא לידי סחיטה. [מ"ב (סי' קא)].

מקום הפסד (כגון החולץ לשמור על פירותיו)
אין איסור רחיצה כשעושה משום הפסד ממון ואינו מכוין כלל להנאת רחיצה (כגון לעבור נהר בגופו במים עצמן ע"מ לשמור על פירותיו). [שו"ע (שם סעי' ח)].

לצורך חיטוי – שימוש באלכוהול ג'ל

הצריך לטפל בחולה וכדו' ולצורך כך צריך לחטאות ידיו, מותר לו לרחצם כיון שאין זה רחיצה של תענוג. [פשוט. וכן דעת הגר"ניק זצ"ל (חוט שני יוה"כ עמ' קלא)]. ועי"כ מותר למוהל קודם המילה לשטוף ידיו ע"י"מ למנוע זיהום לתינוק. [הגר"שי"א זצ"ל (אשרי האיש ח"ג פכ"ג אות נא)]. וכן מותר לשטוף ידים בסבון או באלכוהול גיל ע"מ למנוע חשש הדבקות של גנגי הקורונה. [כי אין זה בכלל רחיצה של תענוג ועי"כ שריא כמבואר לעיל].

רחיצת פניו

מי שהוא אסטניס ואין דעתו מיושבת עליו עד שיקנח פניו במים, מותר. [שו"ע (סעי' ד)]. ונהגו לחמירי בזה אפי' ברחיצת העינים, שהיא קצת רפואה. [רמ"א (שם)]. ואם פניו מלוכלכים קצת או שיש לו לפלוף על עינו יכול ללחא אצבעו במים ולרחוץ במקום הלכלוך או בכדי להעביר הלפלוף רק יזהר שלא לרחוץ רק מקום המלוכלך בלבד. [מ"ב (סי' ט)].

כלה תוך ג' לנישואיה

כלה, כל שלשים יום אחר נשואיה מותרת לרחוץ פניה, כדי שלא תגבג על בעלה. [שו"ע (שם סעי' ז) ומ"ב (סי' קכז)]. וי"א שזה היה בזמניהם שלא היו כבהכ"נ כל היום אבל באה"ז שאינו רואה אותה כל היום לא נוהגין בזה היתר. [מ"ב (סי' כז) בשם החי"י"א].

מגבת רטובה (במחשבות רחוק)

אסור להצטנן באמצעות מגבת לחה וכדו', אם הוא טופח על מנת להטפוח כי עובר להחלחית לגופו ומתענג. [שו"ע (סעי' ט) ומ"ב (סי' קכ)]. ואסור לשרות מפה מבעו"י ולעשותה כמין כלים נגובים ולהצטנן בה ביוה"כ, כי יש לחוש שלא תנגב יפה ויבא לידי סחיטה. [רמ"א (שם)]. ועל כן אסור להשתמש בממחטות לחות אפי' אין טופח ע"מ להטפיה. [הגר"ניק זצ"ל (שם עמ' קלד)]. אבל מותר לקנח ידיו ורגליו ערב יוה"כ במפה ולאחר מעבירה על עיניו כשעדיין לחה קצת מקניוח ידים של אתמול כי זה ביה לא חוששים לסחיטה. [מ"ב (סי' קכ)].

לצינן גופו במים

אסור להצטנן בכלים שיש בהם מים, אפילו הם חסרים, בין של חרס בין של מתכות. [שו"ע (שם סעי' ט)]. בשל חרס משום שיש לחוש שהכלי יסלוט המים הבלועים בו ובשל כסף משום שיש לחוש אולי יפול כהם מידו וישכח המים שבו. [ט"ו (סי' ט)]. אבל אם הכלים ריקים, שלא שייך החששות הנ"ל, מותר. [שו"ע (שם)].

טבילה למו שנטמא

מי שראה קרי, בזמן הזה, ביום הכפורים, אם לח הוא, מקנחו במפה ודיו, ואם יבש הוא, או שנתלכך גופו, ורוחץ מקומות המלוכלכים בו לבד, ומתפלל, ואסור לרחוץ שאר גופו או לטבול, או לשפוך עליו ט' קבין מים, אף על פי שבשאר ימות השנה הוא רגיל לטבול לתפלה. [שו"ע (שם סעי' יא) ומ"ב (סי' קט)]. כי בזמן הזה מעיקר הדין אין צריך טבילה לבעל קרי לא לדברי תורה ולא לתפלה ואין להתיר משום זה איסור רחיצה. [מ"ב (סי' ט)].

לבו נוקפו

אדם שדרכו לטבול בכל ימות השנה לקרוי בו ביום, ואפילו בזמן הקור הגדול, אם לבו נוקפו מאד ומבולבל הרבה בהיותו בלי טבילה, יש מקום להתיר לו לטבול לקרוי. אבל סתם אדם ודאי אסור לו. [רב פעלים (א"וח"ב ח"ב סי' סא ד"ה ועוד יש), עי"ש טעמו. ועיי' בשבט הלוי (ח"א סי' קסה) שהתיר בהוראת שעה לשי"ץ שראה קרי שיטבול כי לוותר שלא יהיה שי"ץ היה בלתי אפשרי כמובן, עי"ש].

טבילת מצוה

בזמן הזה אסור לאשה לטבול ביוה"כ, אפילו הגיע זמן טבילתה בו ביום. [שו"ע (שם סעי' יב)].

רחיצת קמניו

התינוקות מותרים ברחיצה. [שו"ע (סי' תרט"ו)] אלא שבזמנינו שלא רגילים ברחיצה ואין זה בכלל עניניו לקטן, אם אין התינוק זקוק לכך אין להקל אפילו עיי' עכו"ם. [מ"ב (שם סי' קא)]. ואם התלכך ביותר מותר לרחצו. ואע"פ שאבג זה נמצא הגדול רוחץ ידיו אין חשש כיון שאין זה רחיצה של תענוג. [עיי' במ"ב (סי' תקנד סי' יט) ובמחש"ש (סי' תרט"ו סי' א)]. וקטן שמחנכין אותו באכילה, מחנכין אותו באיסור רחיצה. [רמ"א (שם)]. ולענין רחיצתו בחמין ביו"ט עיי' במ"ב כאן סי' ק' או סי' תקי"א סי' ק"ב. ורחיצת פניהם וידיהם של ילדים קטנים שלא לשם תענוג אין להחמיר בה כלל. [הגר"שי"א זצ"ל (אשרי האיש ח"ג פכ"ג אות ד)].

רחיצת הפה

אין לרחוץ הפה ואף במקום צער גדול אין להתיר. [רמ"א (סי' תריג סעי' ד) ושו"ע (סי' תקס"ו סעי' ג) ומ"ב (שם סי' ק"א)].

מזי פה

אין לרחוץ הפה במי פה אע"פ שאינו ראוי לאכילה אסור. [מט"א (שם סוף אות ה). ודעת הגר"ניק זצ"ל (חוט שני יוה"כ פ"ה עמ' קלא) לאסור במי הפה כני"ל].

במקום חולי

הצריך לשטוף פיו מחמת מיחוש בלשון או בגרון (ולאחר מכל פולטו), והוא צריך לעשותו בכל יום, ואף כי יעשהו יהיה לו צער גדול, ולא יוכל להתפלל כראוי, רשאי לעשות כן באמצעות משקה מר. [שבה"ל (ח"ד סי' נד אות ו) והגרשו"א זצ"ל (שלחן שלמה ערכי רפואה ח"ב עמ' רצג) והגר"ניק זצ"ל (שם עמ' קלא)].

להצורך חיטוי

מותר לשטוף הפה בחומר מר קודם מצצית הדם בברית מילה, על מנת למנוע זיהום לתינוק. [הגר"שי"א זצ"ל (אשרי האיש ח"ג פכ"ג אות נא)].

נטילת ידים

שהרית

נוטל אדם ידיו שחרית ומברך על נטילת ידים, ויזהר שלא יטול אלא עד סוף קשרי אצבעותיו. [שו"ע (סי' תריג סעי' ב)]. ונוטל כדרכו בכל השנה גי"פ כיון שבלא לא יטול ליגע בידיו לפה ולעיניים ולאוזן משום סכנה וגם שסתם ידים מלוכלכות הן בבוקר, שהרי אינו נוהר כל הלילה ממגע בית הסתרים ועל כן לא גרע מאם היה מלוכלך בטיט. ומי"מ פניו לא ירחץ כלל. [מ"ב (סי' ג) ושעה"צ (אות ה)]. ולא יכוין להנאת רחיצה רק להעביר הרוח רעה מעל הידים. [רמ"א (שם)].

אחר יציאתו מבית הכסא

אם הטיל מים ושפשף בידו, או עשה צרכיו וקנח נוטל ידיו עד קשרי אצבעותיו (אם אינו מלוכלך למעלה ממקום זה). [שו"ע (שם סעי' ג) ושעה"צ (אות ט)]. ואם לא קינח ולא שפשף ואין דעתו להתפלל, נחי' הפוסקים אם מותר לו ליטול ידיו, ועל כן נכון ליגע בחלק המכוסה בגוף (המחייב נטילה) כי באופן זה לכל הדעות מותר לו ליטול ידיו (עד קשרי אצבעותיו). [מ"ב (סי' ד) ובערוה"ש (אות ג)]. במה דברים אמורים בלי יוה"כ אחר התפלה אבל ביום שמתפללין כל היום אם הטיל מים אף על פי שלא שפשף או שעשה צרכיו אף שלא קינח מותר ליטול ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו. [מ"ב (סי' ד)]. ואף בתי כסאות שלנו שהם נקיים דינם כני"ל. [הגר"ניק זצ"ל (פ"ה סי' קב עמ' קלב)].

אחר יציאתו מבית הכסא ולא עשה צרכיו

היוצא מבית הכסא (ולא עשה צרכיו כלל) ינקה ידיו במידי דמנקי (כגון ע"י שפשוף בבגד) בלבד. ואם לבו נוקף מחמת שאינו נוטל ידיו מותר לו ליטול כדי שיהיה יכול להתפלל בדעה מיושבת. [בה"ל (סי' תריג על סעי' ד"ה ואם רוצה)].

אחר נגיעה במקומות המכוסים

אם נגע בגופו במקומות המכוסים ששם הוא מקום זיעה אפילו לא נגע רק באצבע אחת צריך לרחוץ כל ידו עד קשרי אצבעותיו. ואם נגע בידו בטיט או ברפש אי"צ לרחוץ רק מקום המלוכלך בלבד. והיינו אפילו לתפלה. [מ"ב (סי' ו)].

לפני התפלה

אם לא עשה צרכיו כלל אין לו ליטול ידים בשביל תפלה בלבד אף שבשביל תפלה בלבד מצוה ליטול ידים מי"מ משום חומר יוה"כ יש לחוש לאותן הפוסקים שורבים שבשביל תפלה בלבד לא תקנו ליטול ידים כ"א בשחרית משום שנעשה כבירה חדשה. [מ"ב (סי' ה)].

כהן העולה לדוכן

כהן העולה לדוכן נוטל ידיו כדרכו עד הפרק, אע"פ שהן טהורות, כי רחיצה שאינו מכוין בה לתענוג, מותרת. [שו"ע (סי' תריד סעי' א) ומ"ב (סי' קא)]. ועיי' כבה"ח (אות ד) ש"ה"ה לויים במקום שנהגו.

סיכה

בנהר ובשער

אסור לסוך ביוה"כ אפילו מקום גופו. [שו"ע (סי' תריד סעי' א)]. ואף שערו אסור. [ערוה"ש (וי"ד סי' שפא אות ו)].

במה אסור לסוך

איסור זה הוא בדברים שהדרך לסוך בהם כגון שמן וכדו'. [מ"ב (סי' תקנד סי' קכ) וסי' תריג סי' ב)]. **מזי בושם / דאודורנט ספריי**

לסוך גופו במזי בושם, יש אומרים שאסור משום שהוא כסיכה. [הגר"שי"א זצ"ל (אשרי האיש ח"ג פכ"א אות ט) ואור לציון (ח"ד פ"ב אות ט)]. וש מקילים אם יש צורך גמור בכך כי אין זה בכלל סיכה. [הגר"ש"א זצ"ל (הל"כ"ש פי"ד סוף הגה טב)].

כפון נוזלי

אין בשימוש בסבון נוזלי משום סיכה (אולם משום איסור רחיצה יש בו). [אור לציון (שם אות ה)].

דוהה יתושיבם

מותר לשים נוזל/קרם וכדו' (באופן שאין משום איסור ממרח) דוחה יתושים על הגוף אם יש צורך בכך. [שאיין זה בכלל סיכה כי אין כוונתו שיבלע בבשרו, ואין זה לתענוג. וכי"כ בשבת שבתון (עמ' שי בהגה) כיון שהיא סיכה למנוע מחלה].

איפור

יש אומרים שיש באיפור משום איסור סיכה (ובלא"ה יש בו משום מלאכת צובע - ואיפור שיש בו משחה וכדו' איפור משום סיכה ומשום ממרח). [נטעי נבריא"ל (בהמ"צ ח"ב פני"ג אות ה) בשם בעל האג"מ שנקט שיש בסתם איפור משום סיכה. אלא דצ"ע דלכאורה שהרי אין האבקה נבלעת בגוף ואדרבה אין כוונה שיתבלע ע"מ שתחזיק יותר זמן, ובח"י"ל דאינו בכלל סיכה, דחנה המי"ב (סי' תקנד סי' קכ ושעה"צ אות לו) למד מדברי רש"י (שנים יומא עו : ד"ה מגוץ) בשם ר"ת דדוקא דבר שדרכו לסוך בו איכא איסור. ועיי' בתוס' (נדה לב. ד"ה וכשמך) שכת' בשם ר"ת דאין סיכה אלא בשמן כי נבלע בגופו טפי. ובני"ד אינו כן, וכן שמענו מא' מחשובי הוראה שאין באיפור משום סיכה כשתיה. ולענין איסור צובע עיי' באגי"מ (א"וח"ב ח"א סי' קד וח"ה סי' כז) ולדורות לא פאדקו (אבקת) לבן על הפנים שלא מתיקים כלל אין בזה איסור צביעה. ובדרך זה כתב בקצות השלחן (סי' קמו רס"ק כ), אולם דעת הגרשו"א זצ"ל (ש"ש"כ פי"ד הגה קעג) לאסור בזה].

לצורך חולה / מחמת פצעים

חולה, אפילו אין בו סכנה רשאי לסוך. [שׁויע״ס (סי' תריד סעי' א)].
וכן מי שיש לו חטטין בראשו וכו', רשאי לסוך. [שׁויע״ע (סס)], והיינו דוקא במקום שנוהגין לסוך בחול אפילו איש בריא אבל במקום שנוהגים לסוך בחול איש בריא אסור לעי' חטטין בין ביום טוב ובין בשבת כי מוכח שעושה משום רפואה. [מ״יב (סי״ק ב). וכתו' הגר"י (אות א) שהקילו לצורך חולה משום שאולם אין הסיכה לשם תענוג כלל. ובדוך זה כתו' הכה"ח (אות ה) והוסיף עוד טעם, מפני שבכה"ל לא גזרו רבנן].

כלה תוך ל' לנישואיה

כלה, כל שלשים יום אחר נישואיה מותרת לסוך פניה, כדי שלא תתגנה על בעלה. [מ״יב (סי' תקנד ס״י״ק כט) לענין ת״ב. ועיי״ש בשעה״צ (שם) שמשמע מדבריו שהי״ה לענין יוה״כ. אע״פ שיש לחלק דשאני ת״ב דקיל טפי שהרי לענין יוה״כ סיכה להעביר וזהמה אסורה ובת״ב מותרת. אלא שמי״מ יזיל שכלכה לא גזרו ז״יל כלל. ועי' בשבת שבתון (עמ' שיא)]. ומי״מ זה היה בזמניהם שלא היו בבהכ״נ כל היום, אבל בזה״ז שנמצאים במשך היום בבית הכנסת וממילא אינו רואה אותה לא נוהגין בזה היתר. [מ״יב (סי' תריג ס״ק כו) בשם החי״א].

קטנים

התינוקות מותרים בסיכה. [שׁויע״ע (סי' תרטו)]. אלא שבזמננו שלא רגילים בסיכה, אם אין התינוק דקוק לכך אין לחקל. [מ״יב (שם ס״ק א)]. ומכל מקום קטן שמחנכין אותו באכילה, מחנכין אותו באיסור סיכה. [רמ״א (שם)].

נעילת הסנדל

נעלי עור

אסור לנעול סנדל או מנעל של עור. [שׁויע״ע (סי' תריד סעי' ב)]. ואסור אפילו לטגיל בו בבית ממטה למטה. [מ״יב (סי״ק ז). ואף אם עומד במקומו אסור. [כן מוכח מהרמ״א (שם סעי' ב) וכן הוכיח החלקת יעקב (ח״ב או״ח סי' א)]. ועי' בא״ח מבוססאשׁי (סי' תריג על סעי' א) אם איכא כההיג אויח״ח תורה]. וכן לנעול מנעל ברגל אחד אסור. [בה״ל (רס״י תריד ד״ה אסור לנעול)].

נעלי גומי וכדו'

נעליים של גמי או של בגד או של שאר מינים, מותר אפ״י לצאת בהם לרה״ר. [שׁויע״ע (סי' תריד סעי' ב)]. כי כל שאינו של עור אינו נקרא מלבוש. [מ״יב (סי' ק) ו]. ועי' בסמוך.

נעלי גומי נוחים

יש מאחרונים שמחמירים בשל עץ אפילו אינו מחופה עור. וכן יש מחמירים שלא לצאת במנעל העשוי מלבדים או גומי ועשוי כמנעל שלנו והוא מגוי' על רגל ואינו מרגיש כלל שהוא יחף ולא בכלל עינוי הים. ולמעשה אף שאין למחות ביד המקליון, מ״ימ מי שאפשר לו נכון להחמיר בזה ולילך בנעלי בד רכות באופן שירגיש הקרקע למטה ברגליו ומרגיש שהוא יחף. אךן אם צריך לצאת החוצה נכון יותר שילבש אלו ולא מנעלים של עור שיש בהם איסור מאדם משא״כ אלו שהם רק משום חומרא. [מ״יב (סי״ק ה) ושעה״צ (אות ה)]. והמנהג להקל. [הגרשׁו״א זצ״ל (הליכׁשי מועדים פ״ה אות ה והגה לא) כיון שאנו כאיסטניסים לענין זה לא נהגין חומרא בדבר. וכן פסקו בעל השבט הלוי (מבית לוי ח״יג עמ' מא) והגרשׁי״א זצ״ל (ח״ג כפ״ב אות ז)]. ואף המחמיר בדבר א״צ ללכת יחף ממש. [בה״ל (שם ד״ה או של) דלא כח״ח].

נעל מעורב בעור

נעל מחומר שאינו של עור אבל מחופה הוא בעור מלמעלה או למטה, אסור. [שׁויע״ע (סי' תריד סעי' ב) ומ״ב (סי״ק ו)]. [מ״יב (סי' תקנד ס״ק לא)]. ומי״מ נעלים סינטטיות שרק הרצועות מעל כף הרגל עשויות מעור, מותר לנועלן באופן שרצועות העור אינם נוגעים ברגליו. [הגרשׁי״א זצ״ל (אשרי האיש פני״א אות יב)].

נעלים הנראים נעלי עור

נעלים סינטטיות דמויות עור מותר לנועלם משום שבזמננו אין בהן משום מראית העין, כי כולם יודעים שיש נעלים כאלו בשוק. [הגרשׁי״א זצ״ל (אשרי האיש פני״א אות יב). ואם הם נראים ממש כנעלי עור יש לאסור משום מראית עין. [מנח״ש (תני סי' נג אות ג). ודעת הגרשׁי״א זצ״ל (הלכׁ' חג בחג כפ״ב הגה 48) דנעלים סינטטיות שרגילים לנועלן בכל ימות השנה אסורים מן הדין ביוה״כ ותי״מ].

מדרסים מצופים עור

י״א שאין להשתמש במדרסים מלאכת וכדו' המצופים בעור. [הגרשׁי״א זצ״ל (אשרי האיש פני״א אות יב)]. וי״א שמי שמצטער הרבה ללכת מדרסים יש לו מקום להקל והמחמיר תבא עליו ברכה. וכן נראה עיקר. [תקלפת יעקב (או״ח סי' ורז אות ב) עיי״ש טעמו. ובדוך זה נקט הגרניק זצ״ל (חוט שני עמ' קלו). ובששׁי״כ (פלי״ט אות לו) היקל לגמרי בזה. ועיי״ש (פ״יח אות כא) שיציאה לרה״ר במדרסים מותרת כשהם בנעליים, אבל לא כשהם בסנדלים פתוחים].

עמידה על שטחה של עור

מותר לעמוד על כרים וסלשות של עור, שאין זה הנאה דרך נעילה ולא אסרו אלא כשהוא מנעילו ברגליו, ומי״מ יש אומרים שהמחמיר תבא עליו ברכה. [רמ״א (שם) ומ״ב (סי״ק טו)]. וי״א שאין כאן בית מיוחד כלל. וכן עיקר. [מ״יב (שם)]. אולם כל זה שלא בשעת תפלת י״ח, אבל בשעה שמתפלל תפלת י״ח אסור לעמוד ע״ג כרים וכסותות אפילו אין על עור, משום שנראה כמתנאה אים יעמוד אז על כרין וכסותות ואפילו אינן גבוהין ג' טפחים. אבל מותר לעמוד כשהוא איש מצונן על מעט עשבים להפסיק בינו לבין הקרקע (שאין זה דרך גאוה כלל). [מ״יב (שם) ושעה״צ (אות יא)].

יולדת תוך ל' יום/חולה שאין בו סכנה

החיה, כל שלשים יום מותרת לנעול את הסנדל, כי עד אותו הזמן הצינה קשה לה. [שׁויע״ע (סי' תריד סעי' ג) ומ״ב (סי״ק ו)]. וכן הדין לחולה אפילו אין בו סכנה, וכן מי שיש לו מכה ברגליו. [שׁויע״ע (שם)]. וכן הדין לכל מי שמנעלה קשה להם. [מ״יב (שם)]. ועי' בהי״ל (שם ד״ה והוא איסטניס)]. ומכל מקום בזמננו שאפשר בהנעלים שאינן של עור יש להחמיר בדבר. [הגרשׁו״א זצ״ל (הליכׁשי אות ב ועי' מנח״ש תנׁ סי' ז עמ' מג, ששׁי״כ פלי״ט הגה קוש' ונשמי״א ח״א סי' תריד ס״ק א). אולם דעת הגרניק זצ״ל (חוט שני פ״ה עמ' קלת) שאף בזמננו מותר ליולדת ולחולה לילך עם נעלי עור כי אחרי שהז״ל קבעו שזה מותר א״צ להפח התלפיים למנעל הרגיל. ועי' בפר״ח (סי' תריד על סעי' ד) ובשיח יצחק (יומא עז' ד״ה אם)].

טלטול נעלים במקום (מקום) הדין מוקצה)

נעלי עור גם אם אינו עתיד להשתמש בהם ביום אינם בכלל מוקצה. [כי ראויים בשימוש במצבים הנ״ל. וכן פסק הגרניק זצ״ל (חוט שני יוה״כ עמ' קלו). וכן צידד הגרשׁו״א זצ״ל (פ״ה אות כא)].

לחזרה מנניעה בנעלים

יש להשתדל שלא יגע בנעלים כי אם ע״י בגד, כדי שלא יצטרך ליטול דיו, ואם נגע בהם שלא ע״י בגד צריך ליטול דיו במקום שנגע בהן. [מ״יב (סי״ק ד)]. וכי״ז לענין נעלי עור אבל נעלי גומי י״א שאין צריך ליטול ידיים אף בכל השנה כי דוקא בשל עור יש חובה ליטול. [גרד שי (סי' ד) והוזהר״ו (אחרות רבנׁ ח״ג עמ' קפז)]. ויש מחייבים אף בזה. [בן איש חי (דברים אות כא)].

קטנים

התינוקות אסורים בנעילת הסנדל, שאין זה עינוי לקטן אם לא ינעל נעלי עור. [שׁויע״ע (סי' תרטו סעי' א)]. ומכל מקום אם הקטן יצטער בשל ההליכה בלא נעלים, כגון שמוג האויר הוא קריר ואפשר שיצטנן, או שיש לחשוש שירדוך על קוצים וכדומה, ואין לו נעליים שאינם נעלי עור, מותר לו לנעול אף נעלי עור, וגם מותר לגדול להנעילו לו, אם הקטן אינו יכול לעשות כן בעצמו. [הגרשׁו״א זצ״ל (חינדן הקטנים למצוות הגה קצה-קפז)].

תשח"מ

פרישה ושאר הרהקות

יום הכיפורים אסור בתשח"מ בין בלילה בין ביום, ועל כן דינה כאלו היא נדה. [שׁויע״ע (סי' תרטו סעי' א)]. וחיובים בשאר הרהקות שנתבארו ביו״ד סימן קצ״ה. [מ״יב (סי״ק א) ובהי״ח (אותיות ג-ז)]. בין בלילה בין ביום. [מ״יב (סי״ק א) ושעה״צ (סי' תקנד אות מד) דלא כהסני״ו (סי״ק א) שמיקל בגניעה ביום. וכן פסק הבן איש חי (יולקך אות טו) אלא שלאזה צורך יש לסמוך על המתירים. אולם הכהי״ח (אות ב) כתב להחמיר בכל ענין].

נטמא

הרואה קרי בליל יוה״כ ידאג כל השנה [שׁויע״ע (שם סעי' א)], כי אולי לא קבלו תעניתו ומראים שיש שהקב״ה אין חפץ בשימושו. ואף אם עלתה לו שנה אינו מובטח שהוא בן עוה״ב. וכל זה כשלא היה מחמת רוב אכילה ושתיה או מחמת הרחרור וכדומה. [מ״יב (סי״ק ג) ועיי״ש התיקון למי שנכשל ח״ו בזה]. ואם עלתה לו שנה מובטח לו שהוא בן העולם הבא. [שׁויע״ע (סי' תרטו סעי' א)]. ומי״מ דברים אלו אמורים במי שאירע לו הדבר שלא מחמת טבעו כלל, כגון מי שנשוו ובן מ' שנה ומעלה ומלא בתורה ויראה. [הגרנייק זצ״ל (קריינא דאגרתא ח״א סי' קסה-ח)].

דיני התפילה וידויו

ארפן אמירת הידויו

אין צריך לפרט החטא, ואם רצה לפרט, הרשות בידו, ואם מתודה בלבש, נכון לפרט החטא. [שׁויע״ע (סי' תרו סעי' ב)]. כדי שיתבייש יותר כשמוזכר חטאיו. [מ״יב (סי״ק ח)]. ומה שאומרים על חטא בגזר התפלה לא חשיב פורט, הואיל והכל אומרים בשוה אינו אלא כנוסח התפלה. [רמ״א (שם)]. וכשמתפלל בקול רם אסור לפרט החטא אא״כ הוא מפורסם לרבים (ובאופן זה אף כשהוא חטא של בין אדם למקום יש מקום להקל). [רמ״א (שם) ומ״יב (סי״ק ו). ועי' בשעה״צ (אות ג)]. וכן ש״צ כשחוזר התפלה, אסור לו לפרט החטא. [רמ״א (שם)].

עיקר הידויו

י״א שעיקר היודיו הוא ״אבל אנחנו חטאנו״. [רמ״א (שם סעי' א)]. וי״א שצריך לומר ג״כ ״עוינו פשענו״. [מ״יב (סי״ק ג)]. ויש שנקטו שגם ״אשמנו״ יש לצרף לעיקר היודיו. [שעה״צ (אות יא)]. ומי״מ כשיאמר סתם חטאתי יצא ידי מצות ודיו. [מ״יב (סי״ק ח)].

לחזור להתוודות בחזרת השׁיץ (כמה ודוים אומרים)

דעת השׁויע״ע (סי' תרו סעי' ג) שהיחידים א״צ לחזור ולהתודות בשעה שהשׁיץ מתוודה בחזרת השׁיץ. אולם דעת הרמ״א (שם) שצריכים לחזור ולהתודות. וכן המנהג בזמננו. [מ״יב (סי״ק יא)]. וצריך כל יחיד לומר עשר ידוויים ביוה״כ לפחות, ד' בארבע תפלות וד' בחזרת השׁיץ [ועי' פעמים אחד במנחה ואחד מעריב כנגד י״פ שהיה כ״ג מזכיר את השם ביוה״כ. [מ״יב (סי' תרכ ססיק ב)]. ועי' בשעה״צ (אות ג) שכת' דמה שאומר מעריב עוד פעם א' בתוך סליחות לא חשיב, דלא חשיב אלא מה שאומרים בתוך תפלה]. ואף המתפלל ביחידות ראוי שיתוודה עשרה פעמים. [הגרשׁי״א זצ״ל (אשרי האיש ח״ג כפ״ב אות טז)].

אמירת התעודה

צריך להתודות מעומד, ואפילו כששומע מהשׁיץ והוא התודה כבר, צריך לעמוד. [שׁויע״ע (סי' תרו סעי' ג)]. כי כך הוא דרך הכנעה יותר ומתודה בלב שלם. [מ״יב (סי״ק ו)]. ולא יסמוך עצמו על דבר שאם ינטל אותו דבר יפול, ואם סמך צ״ע אם יחזור ויתודה. והעמידה צ״ל עד אחר ״על החטאים שאנו חייבים עליהם ארבע מיתות ב״ד״. [מ״יב (סי״ק ו) ושעה״צ (אות יב)].

זקן וחלש

זקן או חלש יכול להתודות ע״י סמיכה. [ברכ״י (סי' קלא ס״ק ח)]. ואם יכולים יעמדו ללא סמיכה כע״פ באמירת ״אבל אנחנו חטאנו״. [הגרניק זצ״ל (חוט שני יוה״כ עמ' קח)].

לשחות בשעת הידויו

טוב לתחלה שישחה כמו במודים, ואם קשה לו השחיה יש להקל, ודי שיכופ מעט את ראשו, ובכפרט בוידיו השני שחוזר ואומר עם השׁיץ. [מ״יב (סי״ק ו) ושעה״צ (אות ו)].

להכות על החזה

בשעת אמירת היודיו כשמוזכר החטא יכה באגרוף על החזה או על הלב, כלומר אתה גרמת לי שאחטא. [מ״יב (ססי״ק א)].

הפסק בשעת הידויו

אין לדבר בשעת היודיו ואפילו באמירת על חטא, אכן לענות קדיש וקדושה יש לפסוק אפילו באמצע אשמנו. [מ״יב (סי״ק יא)].

לחזור ולהתודות על עברות של שנים קודמות

אף על עונות שהתודה עליהם ביוה״כ שעבר ולא שנה עליהם יכול לחזור ולהתודות עליהם. [שׁויע״ע (שם סעי' ד)]. ואף בין אדם לחבירו (כגון גזל, גניבה וכדו״) אף על פי שמחל לו והשיב את הגזילה מי״מ מתודה ביוה״כ לעולם שמי״מ אף בין אדם למקום חטא. אבל אם הקניט חבירו בדברים או היה בכלל ״עני המהפך בחררה״, י״ל שבאופן זה כיון שביקש מחילה מחבירו והתודה ביוה״כ פעם אחת א״צ להתודות שוב ביוה״כ שנית. [מ״יב (סי״ק ג)].

אמירת יהיו לרצון

אותם האומרים תמיד יהיו לרצון מיד אחר התפלה קודם תחנונים, הי״ה כאן יאמר יהיו לרצון קודם שמתחיל לומר אלקינו ואלקי אבותינו תבא לפניך תפלתנו וכו'. [מ״יב (סי״ק ג)].

נשים באמירת יודיו

אף נשים חייבות באמירת וידויו ביוה״כ. [חינדן (מצוה שסד)]. אלא שאינן צריכות להתודות יי פעמים כיון שאין זה אלא מנהג. [הגרשׁי״א זצ״ל (אשרי האיש ח״ג כפ״א אות טז). וכן צידד הגרניק שליט״א (ממ״ו הגה נד)]. ויש נשים שנהגו להקל שלא להתודות. [עי' בכה״ח (סי' תרו אות ד) שהביא כן בשם הפ״ל. ומי״מ כתב שם שהיותר נכון שיתודו].

שכח להתוודות

אם שכח להתודות אינו צריך לחזור על התפלה, אלא יתוודה אח״כ ויכול לסמוך על היודיו שבחזרת השׁיץ. [הגרשׁו״א זצ״ל (המחזור המפורש והי״ע עמ' 1 אות א)]. ואם שכח להתוודות בתפלת מנחה שבערב יוה״כ וזכר לאחר שאכל סעודת המפסקת יתוודה סמוך לחשיכה. [הגרשׁו״א זצ״ל (שם אות ב)]. ויכול לסמוך על תפלה זה כמבואר לעיל.

קריאת התורה

עליה לתורה למי שאינו מתענה

האוכל ביוה״כ מחמת חולי, מותר לו לעלות לתורה ביוה״כ בבוקר (אבל לא במנחה, כי הדבר תלוי במח' או רשאי לעלות), ואם חל יוה״כ בשבת עולה אף במנחה. [ע״י ברע״א (ק' סי' תד), חבתים (סי' גזנז), בששׁי״כ (פלי״ט אות לח) ועוד]. ואם אכל פחות פחות מכשיעור יכול לעלות (אף במנחה). [רמחטא (ח״א סי' יד אות ד), מקראי קדש (נפים נוראים סי' לו) והגרשׁו״א זצ״ל (ששׁי״כ פלי״ט אות לח הגה קכב)]. וכמו״כ מי שאכל כשיעור מאכל שאינו ראוי לאכילה או משקה מר נחשב מתענה (ועולה). [הגרשׁי״א זצ״ל (שבת שבתון עמ״ו רמא)].

סדר העבודה

במוסף אומר ש״צ סדר עבודה. [שׁויע״ע (סי' תרכא סעי' ז)]. כי עיקר עבודה של כ״ג היה במוסף ולכך אנו אומרים ג״כ כדי לקיים ונשלמה פרים שפתינו. [מ״יב (סי״ק ג)].

כריעות

נוהגין ליפול על פניהם כשאומרים והכהנים והעם, גם בעלינו לשבח. [רמ״א (שם)].

השׁיץ בכריעות

חזן הכורע בחזרת השׁיץ צריך להזהר שלא יעקור מקומו. [רמ״א (שם)]. ויש נוהגים להקל בזה. [מ״יב (שם ססיק טו) והסני״ט]. והמנהג בזמננו הוא להעמיד לו סטנדר בינו לתיבה ובעבודה מסלקין הסטנדר וא״צ לעקור רגליו. [מ״יב (שם וסעי' קד ס״ק ח)]. והמנהג שהחזן כורע לאחר שהצבור כרע. [לבושי מרדכי (ח״ג סי' ב), מהרשׁיג (ח״ב סי' לו) אף בדעת המט״א (שם אות יא) והגרשׁי״א זצ״ל (ישא יוסף ח״ב סי' קגז)].

לכרוע בשעה שהצבור כורעים

אם בעודו אומר פיוטים הציבור כבר נופל על פניהם, יפסיק תפלתו ויפול על פניו עם הצבור. [מט״א (סי' תרכא אות יא)].

יזכור

נדרי צדקה והזכרת נשמות

נהגו לדור צדקות ביום הכיפורים בעד המתים. [שו"ע (סי' תרכ"א סעי' ו)]. ומזכירין נשמותיהם, המתמים ג"כ יש להם כפרה ביוה"כ. [רמ"א (שם)]. ועי' בגשר החיים (ח"א פלי"א אות ח) שיש נוהגים שלא להזכיר לידים שנפטרו פחות מכן י"ג שנים ויש שלא מזכירין פחות מכן כ"רבים מזכירים אפילו אלו שלא הגיעו לכלל דעת ששילדים אלו יש להם חשבונות מוגבלים [קודמים]. ולכן נקרא יוה"כ ולשון ר"ל לחיים ולהמתים. [מ"ב (ס"ק יח)]. ועיי"ש (ס"ק יט) שיבאר דכשנדרין בעבורן דאמרין אלו היה חי היה נותן ג"כ צדקה (ואפילו אם היה עני היה טורח לב רוצה ליתן) אבל בעבור רשע אינו מועיל. ואם התודה קודם מותו י"ל דיש לו כפרה וצדיק חשוב, ומסתברת דאם הבן נותן בעד אביו בכל גונו מועיל להקל דינו דברא מזכה אבא].

ציציה בשעת יזכור

נוהגים שמי שהוריו בחיים יוצאים בשעת אמירת יזכור משום שאם אלו ישתקו נראה כהתגודדות ועוד משום עין הרע שאלו אורים יזכור ואלו לא אומרים. [שערי אפרים (פתי שער) ש"י אות לב] וגשר החיים (ח"א פלי"א אות ד). ועי' עוד טעם בארחות חיים (ספניקא ס"י תרסח אות ז).

כשנה הראשונה

י"א שבשנה ראשונה לפטירת אביו או אמו נוהגים שאין אומרים יזכור. [קשו"ע (סי' קלג אות כא)]. וי"א שצריכים לצאת מבהכ"ס. [שם]. וי"א שא"צ לצאת. [תו"א (ארחות רבנו ח"ב ע"ג רה) דלא שייך בזה משום העין רע ובה"יג אל שייך טעם זה. ועי' משי"כ לעיל]. ויש אומרים שאף בשנה הראשונה אומרים יזכור. [גשר החיים (שם אות ז)]. ולמעשה היודע בעצמו שלא יבוא לידו בכי יכול לומר אף בשנה ראשונה. [הגרשו"א זצ"ל (הליכ"ש תפלה אות ח)].

אמירתו ביחידות

מי שאין בידו לומר יזכור בצבור יכול לאמרו אף ביחידות. [גשר החיים (שם אות ו) והגרשו"א זצ"ל (הליכ"ש שם אות ט)].

אב הרחמים

אחרי יזכור אומרים אב הרחמים (אף ביוה"כ שחל בשבת). [לוח אר"י לגרימ"ט].

נעילה

זמנה

ניתן להתחיל תפלת נעילה מפלג המנחה, אבל לא לפני כן. [מ"ב (ס"ק א)]. ועיקר זמנה כשהחמה בראש האילנות, הוא איה זמן קודם תחלת תפלת נעילה. [שו"ע (שם סעי' א) ומ"ב (ס"ק א)]. כדי שישלים אותה סמוך לשקיעת החמה, והיינו סוף שקיעה שהוא צאת הכוכבים וסמוך לזה היינו מעט זמן קודם צה"כ. [שו"ע (שם) ומ"ב (ס"ק א)]. והמנהג באר"י להתחיל מפלג המנחה. [הגרצ"פ זצ"ל (מקראי קדש ימים נוראים סי' נא), הגר"ש דבליצקי (תפלת נעילה אות ב) וכה"ח (אות ז), וכתב שם שלהתחיל כשהחמה בראש האילנות אינו אלא למצוה מן המבחר]. וי"א שיכולין להאריך ולהמשיך בתפלת נעילה גם בלילה ואף על פי שהעיקר כסברא הראשונה, מ"מ עכשיו שנוהגין כסברא אחרונה אין למחות בידם ומ"מ צריכין עכ"פ ליהרהר ולהתחיל בעוד היום גדול וגם יזהר לומר החרוז היום יפנה השמש יבוא ויפנה קודם הערב שמש דאלי"כ הוא כדובר שקרים לפני ד'. [מ"ב (ס"ק ב)]. ואצל החזו"א החשוב של זמן התחלת יוסים תפלת נעילה היה כדי לסיים בצאת הכוכבים ושלא יהיה זמן פנוי מסיום הנעילה עד תפלת ערבית, שלא יגיעו בטעות ליד שתייה ואכילה, עי' חוט שני (יוה"כ פ"ב הגה נא ע"מ קע"ד).

אמירת התהום

אומר במקום כתבנו, חתמנו. [רמ"א (שם)]. וכן כשמגיע לכתוב יאמר וחתום וכן יאמר בספר חיים וכי' וזכור ונחתם. כי בנעילה הוא חתימת הגור דין [מ"ב (ס"ק א)]. ואם טעה ואמר כתבנו, א"צ לחזור. [מהרש"ם (דעת תורה על סעי' ב) ושם הלוי (ח"ד סי' נד אות ח)]. ומ"מ אם עדיין לא חתם הברכה יכול לחזור ולאמרו. [הגר"ש דבליצקי זצ"ל (שם אות ח)].

השיבות להתחזק בתפלה זו

נעילה הוא חתימת הגור דין שכתב ב"רה על בני אדם לטוב או לרע ויזדור מאד בתפלה זו כי תכלית כל העשיית הוא יוה"כ ותכלית יוה"כ הוא תפלת נעילה שהכל הולך אחר החיתום ואם לא עכשיו אימתי ולכן אף אם חלש הוא מחמת התענית מ"מ יאזור כנבור חלצו להתפלל במחשבה זכה וברורה ולקבל על עצמו נדרי התשובה באמת והבא לטהר מסייעין לו ויחתם בספר חיים טובים. [מ"ב (ס"ק א)].

נשיאת כפים

נושאים כפים בנעילה. [שו"ע (סי' תרכ"א סעי' ה)]. ומנהג בני אשכנז בחו"ל שלא לישא כפים. [רמ"א (שם)]. ומ"מ אר"י ברכנו בברכה וכי' וכן שים שלום אומרים ואפילו הוא לילה שבה אין קפידא כ"כ לפי שהתחלת התפלה היה ביום. [מ"ב (ס"ק ט)]. ובאר"י נוהגים לישא כפים. [מיהו אצל החזו"א נהגו שלא לישא כפים בתפלת נעילה עי' הטעם לדבר בסמוך].

נשיאת כפים משחשבה

נושאים כפים דוקא מבעוד יום אבל אם כבר חשכה אין נושאים כפים כי הוקש נשיאת כפים לעבודה כדכתיב "לשרתו ולברך בשמו" ועבודה הוא דוקא ביום, ולכן אם הזמן קצר לאמרו הפיוטים אחר התפלה כדי שיהא נשיאת כפים ביום. [מ"ב (ס"ק ח)].

כפין השמשות

אפילו אם הוא בין השמשות צריך עיון אם מותר לישא כפים כי נשיאת כפים הוקש לעבודה במקדש, והרי העבודה כשרה דוקא ביום ממש. אלא שאפשר שבה יש להקל כפין השמשות דבר שיוסי בצירוף דעת ר"ת, וצ"ע. [שעה"צ (אות יא)]. ועכ"פ בדיעבד יש לסמוך על השיטות שעד י"ג דקות ומחצה אחר השקיעה עדיין יום הוא. [הגרשו"א זצ"ל (הליכ"ש פ"ד אות ט)]. ועדיף לדלג מקצת פיוטים שבתוך חזרת השי"ע ע"מ לישא כפים לפני השקיעה. [הגרשו"א זצ"ל (שם)]. מיהו אצל החזו"א נהגו שלא לישא כפים בתפלת נעילה כי בדי"כ ל היו מספיקים לנשיאות כפים לפני השקיעה, והחזו"א רצה למהר התפלה בשביל הנשיאת כפים, עי' חוט שני (יוה"כ פ"ב ע"מ קעה)].

תקיעת שופר

תוקעים בשופר. [שו"ע (שם סעי' ו)]. סימן לסילוק שכינה למעלה שנאמר עלה אלקים בתרועה. [מ"ב (ס"ק י) ועי' עוד טעם בשתי"צ]. ותוקעין לאחר שאמר קדיש לאחר נעילה, ובקצת מקומות נהגו לתקוע קודם קדיש. [רמ"א (שם)].

תקיעה בכפין השמשות ולפני הברלה

מותר לתקוע אפילו אם חל בשבת ג"כ ואף על גב שעדיין לא הבדילו בתפלה מ"מ כיון שהתקיעות בכלל "יחכמה" ואינה מלאכה לא החמירו בה רבנן ואפילו בבין השמשות מותר כי הוא שבות לצורך מצוה אבל אם הוא בודאי יום אסור לתקוע. [מ"ב (שם)]. ומ"מ ראוי לתקוע כנהוג לאחר כ"א דקות מהשקיעה. [הגרשו"א זצ"ל (הליכ"ש פ"ד הגה 35) כמ"ש בלוח אר"י].

סדר התקיעות

י"א שתוקעים תשר"ת. [שו"ע (שם סעי' ו)]. וי"א רק תקיעה אחת. [רמ"א (שם)]. והמנהג הפשוט באר"י כדעה הראשונה. [לוח אר"י (לגרימ"ט)]. ובחו"ל המנהג הפשוט כדעה השניה. **אמירת לשנה הבאה וגו'** אחר שתקע המנהג שאומרים השי"ע והקהל לשנה הבאה בירושלים. [מ"ב (ס"ק יג)].

דינים שונים בתפלה

עמידה במשך התפלה

יש שעומדים על רגליהם כל היום וכל הלילה בשעת התפלה. [שו"ע (סי' תרי"ט סעי' ה) ומ"ב (ס"ק יא)]. וטעם העמידה להיות דוגמת המלאכים ונשים לא יעמדו (כי אין יכולין להדמות להם). ואף האנשים רשאין לשעמו ולדמות לאיזה דבר אם נחלשו. [מ"ב (ס"ק טו) ושעה"צ (אות יט)]. ומי שאינו יודע בעצמו שלא יזיק לו העמידה שיתנמנם בשעת תפלה או שלא יוכל לכוון כראוי, עברה היא בידו, ואפילו לעמוד ביום, אם יזיק לו העמידה שיהא עיף ויגע ולא יוכל לכוון כראוי. [שעה"צ (אות יח)].

שי"צ שאינו יוכל לעמוד בכל התפלה

מצוה להדר אחר שי"צ שיעמוד בכל התפלה, מיהו במקום שא"א באחר הגון כמוהו או שהיה כבר מרוחק מלכותו ועשיו חזקין יש לתת עצה שבפיוטים שנוהגים לנגן כגון הי עם פיוטה או כיוצא בה שיכבדו לאחד מהמדה לנגן הפיוט השי"צ אז יש יונחו על כסא או בשעה שהציבור אומרים פיוט בסתם באופן שלא ירגישו הקהל ולא יהי להם לטירחא אז יש להתיר באופן כזה. [משנה הלכות (ח"ז סי' ט)].

כריעה בתפלה

יש נוהגים להתפלל ביוה"כ בכריעה. [שו"ע (סי' תקפ"ד סעי' ד)]. והנהוג כן יתפלל בכריעה ראשו עם גופו בלבד. [מ"ב (ס"ק יג)]. וצריכים לוקוף בסוף הברכות. [שו"ע (סי' תקפ"ד סעי' ד)]. והיינו קודם שיאמר ברוך אתה וה"ה בתחלת הברכה. [מ"ב (ס"ק יד)]. ובברכות שתיקנו לכרוע בהן יזקוף עצמו כמה תיבות לפני שיאמר "ברוך אתה". [מ"ב (סי' קיג ס"ק א)].

בקשות פרטיות בתפלה

מותר לבקש בקשות פרטיות ביוה"כ. [החזו"א (ארחות רבנו ח"ב ע"מ קפ"א אות כז) והגרשו"א זצ"ל (הליכ"ש פ"א אות ט)].

עמידה לפני המתפלל וכשהארון קודש פתוח

ישיבה לפני המאריך בתפלתו ביוה"כ

מי שגמר תפלתו ואחריו יש מי שממשיך להתפלל, אם יושב מחמת חולשה ראשי לשבת אף אין שולחנות מוכחת עליו, שיעצמו של הצום מוכיח שמפני הצום יושב. (ואם בקל יכול להתרחק ד' אמות מהמתפלל צריך לעשות כן, אבל בדרך כלל אין זה אפשרי כי מסביבו יש עוד מתפללים). [בית ברוך (על החי"א) כלל כו ס"ק ט]. ועי' בשמעתא עמיקתא בגליון קי"ד].

עמידה כשהארון קודש פתוח

כשהספר תורה עומד במקומו כגון בעת שפותחין הארון קודש, אינו חייב לקום בפניו עד שיוציאוהו. [מ"ב (סי' קמו שעה"צ אות יח)]. אמנם העולם נוהגים לעשות הידור לתורה ולעמוד. [מ"ב (שם)]. ודעת האג"מ (אר"ח ח"ה סי' יח אות ד) שאין מנהג זה חיוב כשאר מנהגים אלא מצוה בעלמא. [ומ"מ מי שחלש יכול להקל ולשבת בשעה שהארון קודש פתוח. [גרוה"ש (סי' תרי"ט אות ט)].

מוצאי יום הכיפורים

נטילת ידיים

לאחר מעריב יש ליטול ידיים עד הפרק. [הגרשו"א זצ"ל (פ"ד הגה יג) ומה שאין נוטלין לפני תפלת מעריב היינו מפני שסומכין בדיבדב על מה שנוטלין בבוקר עד קשרי האצבעות, וגם הואיל ויש שמקדימין להתפלל ערבית מבעו"י לכן מקפידין לא ליטול ידיים אלא לאחר מעריב].

שתיית מים לפני הברלה במוצאי הצום

אף אחר שעבר זמן תוספת יוה"כ, לא יאכל ולא ישתה עד שיבדיל על הכוס כמבואר להלן. [מ"ב (שם ס"ק א)]. ומכל מקום מי שצמא מותר לו לשתות מים לפני שיבדיל, ויאמר לפני כן "ברוך המבדיל בין קודש לחול". [שו"ע (ש"כ פ"ב אות כה והגה נט) והגרשו"א זצ"ל (אשרי האש"ח ח"ג פ"א אות כח)].

אשה חוצרת לאכול לפני שיוגע בקעלה מביית הכנסת

אשה שבעלה שוהה בבית הכנסת, וקעלה לה העתנית, כיון שלחכה העיקר כדעת הפוסקים שנשים חייבות בהבדלה, יכולה להבדיל בעצמה ותשתה מהכוס כדין. [ש"ש הלוי (ח"ד סי' נד אות ז) וש"ש (פ"ב הגה פו)].

הבדלה על הכוס

מבדלין על הכוס בהבדלה במוצאי יוה"כ. [שו"ע (סי' תרכ"ד סעי' א)]. וכת' המ"ב (ס"ק יד) שבמקומות שמבדלין בבה"כ על הכוס בכל מוצאי יוה"כ גם עכשיו יבדיל השי"ע ויטעין מן הכוס לקטן או ישתה בעצמו אם מתכוון לצאת].

בשמים

במוצאי יוה"כ לא מברכים על הבשמים. [שו"ע (שם סעי' א)]. ואף למי שלא התענה הדין כן. [שכ"ה"ג (הגה"ט סי' רצ"א אות ב)]. ואם יוה"כ חל להיות בשבת, דעת השו"ע (שם) שלא מברכים על להשמים. אולם המשנה בורה [שם ס"ק ה] הביא שהרבה אחרונים סוברים שמברכים ולמעשה יברך ברכת הבשמים אחר הבדלה. [כה"ח (שם אות ט) וש"ש (פ"ב אות כח)]. ומ"מ יש מברכים ברכת הבשמים גם בתוך ההבדלה. [ש"ש (שם)]. וכן נוהגים. [לוח אר"י לגרימ"ט].

מברכים על הנר במוצאי יוה"כ

מברכים על הנר במוצאי יוה"כ. [שו"ע (סי' תרכ"ד סעי' ד)]. וי"א שאף חוזרים אחריה. [שו"ע (רס"י רצ"ח)]. ואין לברך על אש שנוצר עכשיו במוצאי יוה"כ [שו"ע (סי' תרכ"ד סעי' ד) ומ"ב (ס"ק ז)].

מעה וביכר על אש שלא שבת

אם בירך על נר שלא שבת ביוה"כ, לא יצא ידי"ח וצריך לחזור ולברך, וכיון שהו"י ברכה לבטלה הברכה מפסיקה בין ברכת הגפן לטעימה ועל כן צריך לחזור ולברך על היין. [ש"ש (פ"ב אות לא בהגה)].

הדליק אש מנר שהודלקה עתה

יש מקילים לברך על נר שהדליקו מאותה שלהבת שהודלקה עכשיו. [שו"ע (שם סעי' ד) בשם י"א ומ"ב (ס"ק ז) וס"ק י]. ויש חולקים, וכן עיקר. ומ"מ אם טעה וביכר עליו אינו חוזר ומברך. [שו"ע (שם סעי' ז) ומ"ב (ס"ק ז) ובבה"ל (ד"ה וי"א), ועיי"ש במ"י ובבה"ל שמצדדים שישם זו לקולא].

נר שהיה דלוק בביתו מבעוד יום

אם היה לו נר אחד בביתו שהיה דלוק מבעו"י ידליק ממנה עוד אחד ויברך על שניהן ביחד כי על אותו נר שבעיתו לחוד ג"כ אינו כדאי לברך דאפשר שהיא נעירה ג"כ רק לכבוד היום. ויותר טוב שנינה בביתו לכתחלה נר דלוק מעוה"כ שיהיה דלוק עד מוצאי יוה"כ כדי לברך עליו ויוצא בזה לכל הדעות כיון שהוא מניחה לכתחלה בשביל זה. [מ"ב (ס"ק יג)].

אש נר נשמה או של כריים

צריך אור העשוי להאיר, ועל כן לא מברכים על אור שעל הכריים שהודלק מערב יוה"כ, או על נר נשמה. ומכל מקום ניתן להדליק מהם נר אחר ולברך עליו. [עי' ברמ"א (ס"י תרכ"ד) לענין נרות בהכ"ס]. במ"ב (שם) ובאשרי האש (ח"ג פ"א אות כט) בשם הגרשו"א זצ"ל. [וגר שעשוי גם לכבוד וגם להאיר למעשה אין לברך עליו. [עי' בה"ל (סי' רצ"ד ד"ה נר בהכ"ס)]. ואם הדליקו בתחלה לכבוד ולבסוף השתמש בו להאיר צ"ע אם אפשר לברך עליו. [בה"ל (שם)].

ברכת הבדלה של מוצאי יום כפור

אם עשה הבדלה במוצאי יום כפור (אפילו חל בשבת), ודעתו לילך ולסעוד סעודת פת, אין לו לברך מעין שלש, וברכת המזון תפסור היין (ואולם בהבדלה במוצאי, במשך השנה יש לברך מעין ג', ואם לברך קודם הסעודה לא מברך אחר כך, כמבואר במ"ב סי' רצ"ט ס"ק כ"ט)]. [הגרשו"א זצ"ל (ישא יוסף ח"ג סי' קנד)].

ניתן להאזין לשיעורי הלכה מבמעמ"ח שמועטא עמיקתא שליט"א בקול הלשון - מל"ז: 6761* יש להקיש 3-3-1 שלווחה 65

ניתן לתרום דרך "נדרים פלוס" - יש להקיש: 1. קופות נוספות 2. הניכי ישיבות רמות ב' 3. גליון שמעטא עמיקתא

הגליון נתרם לע"נ מרדכי מנחם מנדל בן אברהם יעקב זצ"ל - לשאלות והערות ניתן להתקשר לפל' 052-767-0503

